

„Amazonia: nowe drogi dla Kościoła i ekologii integralnej”

**Dokument końcowy Zgromadzenia Specjalnego Synodu Biskupów dla
regionów Panamazońskich
(6-27 października 2019)**

WPROWADZENIE

ROZDZIAŁ I: AMAZONIA: SŁUCHANIE PROWADZĄCE DO INTEGRALNEGO NAWRÓCENIA

Głos i śpiew Amazonii jako orędzie życia

Lamen ziemi i krzyk ludzi biednych

Kościół regionu Amazonii

Wezwani do integralnego nawrócenia

ROZDZIAŁ II: NOWE DROGI NAWRÓCENIA DUSZPASTERSKIEGO

Kościół misyjnego wychodzenia

a. Kościół samarytański, miłosierny, solidarny

b. Kościół w dialogu ekumenicznym, międzyreligijnym i kulturowym

Kościół misyjny, który służy i towarzyszy społecznościom Amazonii

a. Kościół o obliczu indiańskim, chłopskim i afrolatynoamerykańskim

b. Kościół o twarzy emigranta

c. Kościół o młodym obliczu

d. Kościół, który kroczy nowymi drogami miejskiego duszpasterstwa

e. Duchowość słuchania i przepowiadania

Nowe drogi nawrócenia duszpasterskiego

ROZDZIAŁ III: NOWE DROGI NAWRÓCENIA KULTUROWEGO

Oblicze Kościoła w społecznościach Amazonii

a. Wartości kulturowe ludów Amazonii

b. Kościół obecny i sprzymierzony z ludami na ich własnych terytoriach

Drogi dla Kościoła zinkulturyzowanego

**a. Życie wiary wyrażone w pobożności ludowej i w zinkulturyzowanej
katechezie**

b. Tajemnica wiary odzwierciedlona w zinkulturyzowanej teologii

Drogi dla Kościoła międzykulturowego

- a. Poszanowanie kultur i praw narodów
- b. Promowanie dialogu międzykulturowego w globalnym świecie
- c. Wyzwania z zakresu ochrony zdrowia, edukacji i komunikacji

Nowe drogi nawrócenia kulturowego

ROZDZIAŁ IV: NOWE DROGI NAWRÓCENIA EKOLOGICZNEGO

W kierunku ekologii integralnej z perspektywy encykliki „Laudato si”

- a. Zagrożenia dla amazońskiego ekosystemu i jego ludów
- b. Wyzwanie jakim jest poszukiwanie nowych modeli sprawiedliwego, solidarnego i zrównoważonego rozwoju

Kościół, który troszczy się o „wspólny dom” w Amazonii

- a. Społeczno-środowiskowy wymiar ewangelizacji
- b. Kościół ubogi, z biednymi i dla biednych. Kościół ubogich peryferii

Nowe drogi promocji ekologii integralnej

- a. Profetyczna interpelacja i przesłanie nadziei dla całego Kościoła i całego świata
- b. Amazońskie Obserwatorium społeczno-duszpasterskie

ROZDZIAŁ V: NOWE DROGI NAWRÓCENIA SYNODALNEGO

Synodalność misyjna Kościoła amazońskiego

- a. Synodalność misyjna całego Ludu Bożego prowadzonego przez Ducha
- b. Duchowość komunii synodalnej prowadzonej przez Ducha
- c. W kierunku synodalnego stylu życia i pracy w regionie Amazonii

Nowe drogi dla ministerialności eklezjalnej

- a. Kościół ministerialny i nowe posługi
- b. Życie konsekrowane
- c. Obecność i czas kobiet
- d. Diakonat stały
- e. Formacja zinkulturyzowana
- f. Eucharystia, źródło i szczyt komunii synodalnej

Nowe drogi synodalności eklezjalnej

- a. Regionalne struktury synodalne w Kościele amazońskim
- b. Uniwersytety i nowe struktury synodalne Amazonii
- c. Kościelny posynodalny organ regionalny dla regionu Amazonii
- d. Ryt dla ludów tubylczych

ZAKOŃCZENIE

WPROWADZENIE

„I rzekł Zasiadający na tronie: «Oto czynię wszystko nowe». I mówi: «Napisz: Słowa te wiarygodne są i prawdziwe»” (Ap 21,5).

1. Po długiej synodalnej drodze słuchania Ludu Bożego Kościoła Amazonii, którą papież Franciszek zainaugurował podczas swojej wizyty w Amazonii 19 stycznia 2018 r., w październiku 2019 r. odbył się w Rzymie synod trwający 21 dni. Zgromadzenie przebiegało w klimacie otwartości, wolności, było pełną szacunku wymianą zdań i rozmów biskupów z Amazonii, misjonarzy, osób świeckich i przedstawicieli rdzennej ludności amazońskiej. Byliśmy świadkami uczestniczącymi w wydarzeniu eklezjalnym, świadomi wielkiej wagi problematyki i przekonani o konieczności otwarcia nowych dróg dla Kościoła na tym terytorium. Pracę zorganizowano w przestrzeni naznaczonej obecnością Ducha Świętego i będąc otwartymi na Jego głos.

Synod odbył się w braterskiej i modlitewnej atmosferze. Kilkakrotnie wypowiedziom towarzyszyły oklaski i śpiewy; przeważała jednak głęboka kontemplacyjna cisza. Poza aulą synodalną można było zauważyć obecność ludzi ze świata amazońskiego, którzy organizowali różne wydarzenia wspierające; procesje, jak na przykład ta inicjująca synod, kiedy to ze śpiewem i tańcem towarzyszo Ojcu Świętemu, w drodze od grobu św. Piotra do auli synodalnej. Dużym wydarzeniem była droga krzyżowa męczenników Amazonii; ponadto wydarzeniu temu towarzyszyła obecność środków masowego przekazu na skalę międzynarodową.

2. Wszyscy uczestnicy byli świadomi i wyrazili zaniepokojenie dramatyczną sytuacją zniszczenia jakiego doświadcza Amazonia. Mamy do czynienia ze zniszczeniem całych obszarów i jego mieszkańców, zwłaszcza ludów tubylczych. Dżungla Amazonii jest „biologicznym sercem” ziemi i jest ona coraz bardziej unicestwiana. Mamy do czynienia z szalejącym wyścigiem prowadzącym do śmierci. Aby uratować ten obszar należy zmienić kierunek, co wymaga podjęcia w trybie pilnym radykalnych zmian. Naukowo jest udowodnione, że zniknięcie biomu amazońskiego będzie miało katastrofalny wpływ na całą planetę.

3. Droga synodalna Ludu Bożego na etapie przygotowawczym zaangażowała cały Kościół tego terytorium: biskupów, misjonarzy i misjonarki, członków kościołów innych wyznań chrześcijańskich, osoby świeckie oraz wielu przedstawicieli rdzennej ludności. Pracowali oni wokół dokumentu konsultacyjnego, który był inspiracją do powstania *Instrumentum Laboris*.

Niezmiernie ważne było wsłuchanie się w głos Amazonii, poruszone oddechem Ducha Świętego, i który jest słyszalny w krzyku zranionej ziemi i jej mieszkańców. Odnotowano czynny udział ponad 87.000 osób z różnych miast i wielu kultur, a także udział licznych grup przynależących do instytucji kościelnych oraz należy odnotować znaczący wkład środowisk akademickich i organizacji społecznych odnośnie do specyficznych i centralnych tematów.

4. W trakcie obrad synodu podkreślono integrację głosu Amazonii z głosem i odczuciami uczestniczących w nim duszpasterzy. Było to nowe doświadczenie słuchania w celu rozeznania głosu Ducha Świętego, który prowadzi Kościół na nowe drogi obecności, ewangelizacji i dialogu międzykulturowego w Amazonii. Wyraźnie wyartykułowano twierdzenie, podniesione w procesie przygotowawczym, mówiące o tym, że Kościół jest sojusznikiem świata amazońskiego. Synod kończy się wielką radością i nadzieją przyjęcia i wdrażania nowego paradygmatu ekologii integralnej, troski o „wspólny dom” i obrony Amazonii.

ROZDZIAŁ I: AMAZONIA: SŁUCHANIE PROWADZĄCE DO INTEGRALNEGO NAWRÓCENIA

„I ukazał mi rzekę wody życia, lśniąca jak kryształ, wypływającą z tronu Boga i Baranka” (Ap 22,1).

5. „Chrystus wskazuje na Amazonię” (Paweł VI, *Orędzie do pielgrzymów z Belén*, 10.10.1971 r.). On wszystkich nas uwalnia od grzechu i nadaje godność dzieci Bożych. Słuchanie Amazonii w duchu właściwym dla ucznia oraz w świetle słowa Bożego i Tradycji skłania nas ku głębokiemu nawróceniu ku Chrystusowi i Jego Ewangelii i mobilizuje nas do rzetelnego skorygowania naszych modeli działania i istniejących struktur.

Głos i śpiew Amazonii jako orędzie życia

6. W Amazonii życie jest włączone, połączone i zintegrowane z terytorium, które jako niezbędna i życiodajna przestrzeń staje się możliwością, daje pożywienie i wyznacza granice życia. Amazonia, zwana także Regionem Panamazońskim, jest rozległym terytorium, którego populację szacuje się na 33.600.000 mieszkańców, z czego od 2 do 2,5 mln to ludność tubylcza. Przestrzeń ta, geograficznie wyznaczona przez dolinę rzeki Amazonki i wszystkich jej dopływów, obejmuje obszar 9 krajów: Boliwii, Peru, Ekwadoru, Kolumbii, Wenezueli, Brazylii, Gujany, Surinamu i Gujany Francuskiej. Region Amazonii ma zasadnicze znaczenie dla ilości opadów w regionach Ameryki Południowej i przyczynia się do ruchów powietrza na terytorium całej planety. Obecnie jest to drugi obszar na świecie, najbardziej narażony na

zmiany wynikające z przemian klimatycznych i mających swoje przyczyny w bezpośrednim działaniu człowieka.

7. Wody i ziemia tego regionu odżywiają i podtrzymują przyrodę, życie i kulturę setek rdzennych społeczności, rolników, potomków afrolatynoamerykanów, metysów, osadników, mieszkańców obszarów nadrzecznych i mieszkańców miast. Woda, źródło życia, ma bogate znaczenie symboliczne. W regionie Amazonii obieg wody jest osią łączącą. Łączy ekosystemy, kultury i ma bezpośredni wpływ na rozwój całego terytorium.

8. W regionie Amazonii istnieje wieloetniczna i wielokulturowa rzeczywistość. Różne ludy potrafiły dostosować się do życia na tym terytorium. Wewnątrz każdej kultury tworzono i przebudowywano własny światopogląd, świat znaków, symboli oraz wizję swojej przyszłości. W kulturach ludów tubylczych pradawne praktyki i mityczne wierzenia współistnieją z nowoczesnymi technologiami i wyzwaniem. Oblicza ludzi zamieszkujących Amazonię są bardzo zróżnicowane. Oprócz ludów tubylczych, terytorium to zamieszkują metysi, zrodzeni ze spotkania ludzi różnych ludów.

9. Poszukiwanie przez rdzenną ludność Amazonii życia w obfitości konkretyzuje się w tym, co jest przez nich nazywane „dobrym życiem”, i co realizuje się w sposób pełny w błogosławieństwach. Chodzi o życie w harmonii z samym sobą, z przyrodą, z innymi ludźmi i najwyższym Bytem, gdyż istnieje wzajemna komunikacja pomiędzy całym kosmosem, gdzie nie ma tych, którzy wykluczają i nie ma wykluczonych, i gdzie możemy stworzyć projekt życia w pełni dla wszystkich. Takie rozumienie życia wyraża się poprzez łączność i harmonię w relacji z wodą, ziemią i przyrodą, życiem wspólnoty i jej kulturą, Bogiem i różnymi siłami duchowymi. Dla tej ludności „dobre życie” oznacza zrozumienie, że sensem życia jest transcendentny wymiar komunii istniejący pomiędzy osobami ludzkimi i całym stworzeniem, i wyraża się poprzez „dobre działanie”. Ten zintegrowany model życia wyraża się w sposobie organizacji form życia społecznego, począwszy od rodziny i wspólnoty, i zakłada zdolność odpowiedzialnego wykorzystania wszystkich dóbr stworzonych. Ludność tubylcza dąży do osiągnięcia lepszych warunków życia, szczególnie w zakresie zdrowia i edukacji, do czerpania radości ze zrównoważonego rozwoju, wypracowywanego i planowanego przez nich samych, zachowując harmonię z tradycyjnymi stylami życia i prowadząc dialog między mądrością i technologią przodków a nowymi zdobyczami.

Lament ziemi i krzyk ludzi biednych

10. Jednak Amazonia jest dziś zranionym i zdeformowanym pięknem, miejscem bólu i przemocy. Ataki wymierzone w przyrodę nie pozostają bez konsekwencji i mają wpływ na życie ludzi. Ten wyjątkowy kryzys społeczno-środowiskowy znalazł odzwierciedlenie w konsultacjach przedsynodalnych; biorący w nich udział zwrócili uwagę na następujące zagrożenia dla życia: przywłaszczenie i prywatyzację zasobów naturalnych, w tym także wody; legalne koncesje na wyrąb lasów oraz wejście na teren nielegalnych firm zajmujących się pozyskiwaniem drewna; prowadzone w sposób pazerny polowania na zwierzynę i połów ryb; niezrównoważone megaprojekty (hydroelektrownie, koncesje leśne, masowe pozyskiwanie drewna, monokultury, drogi bite, drogi wodne, linie kolejowe oraz projekty wydobywcze i naftowe); zanieczyszczenia spowodowane przez przemysł wydobywczy i wysypiska w miastach, a przede wszystkim zmiany klimatyczne. Wszystko to stanowi realne zagrożenie, które wiąże się z poważnymi konsekwencjami społecznymi: z chorobami wynikającymi z zanieczyszczenia środowiska, przemyt i handel narkotykami, tworzenie się nielegalnych grup zbrojnych, alkoholizm, przemoc wobec kobiet, wykorzystywanie seksualne, handel ludźmi, sprzedaż narządów, turystyka seksualna, utrata pierwotnej kultury i tożsamości (języka, praktyk i zwyczajów religijnych), kryminalizacja, morderstwa przywódców i obrońców terytorium. Za tym wszystkim stoją interesy gospodarcze i polityczne dominujących sektorów, przy współdziałaniu niektórych rządów i niektórych autorytetów autochtonicznych. Ofiarami są osoby z grup największego ryzyka, czyli; dzieci, młodzież, kobiety i siostra - matka Ziemia.

11. Społeczność naukowa, ze swojej strony, ostrzega przed ryzykiem wylesiania, które na dzisiaj osiągnęło poziom zbliżający się do 17% całego lasu amazońskiego, a które zagraża przetrwaniu całego ekosystemu, niszcząc różnorodność biologiczną i zmieniając cykl życia gospodarki wodnej niezbędnej dla przetrwania lasu tropikalnego. Ponadto Amazonia odgrywa kluczową rolę jako rodzaj bufora przeciw zmianom klimatycznym. Jest nieocenionym i podstawowym źródłem w podtrzymywaniu życia - jeśli chodzi o produkcję tlenu, zachowanie poziomu wód, utrzymanie żyznej gleby, powierzchnię lasów i biomasy. Jednocześnie eksperci przypominają, że dzięki wykorzystaniu zaawansowanej nauki i technologii do innowacyjnej biogospodarki lasów i rzek płynących można pomóc w ratowaniu lasu tropikalnego. Można chronić ekosystemy amazońskie oraz ludność tubylczą, i jednocześnie zapewnić zrównoważoną działalność gospodarczą.

12. Zjawiskiem, którym należy się zająć, jest migracja. W regionie Amazonii występują trzy jednoczesne procesy migracji. Po pierwsze, mamy do czynienia z przemieszczaniem się rdzennych grup w ramach tradycyjnego systemu ludów wędrownych i obejmującego

tradycyjne miejsca zamieszkania, podzielonego obecnie granicami krajowymi i międzynarodowymi. Po drugie, mamy do czynienia z przymusowym wysiedleniem ludności tubylczej, chłopskiej i rzecznej z ich odwiecznych terytoriów. Osiedlają się oni zazwyczaj w najbiedniejszych i najgorzej zurbanizowanych peryferyjnych dzielnicach miast, tworząc slumsy. Po trzecie, mamy do czynienia ze zjawiskiem międzyregionalnej przymusowej migracji i ze zjawiskiem uchodźców zmuszonych do opuszczenia swoich krajów (między innymi z Wenezueli, z Haiti, Kuby); zmuszeni są oni do przekroczenia linii Amazonki stanowiącej korytarz migracyjny.

13. Przesiedlenie się grup ludności tubylczej, wydalonych siłą z ich terytoriów lub przyciągniętych przez blichtr kultury miejskiej, stanowi wyjątkową specyfikę ruchów migracyjnych w Amazonii. Przypadki, w których mobilność tych grup występuje na terytoriach tradycyjnego ruchu tubylczego, oddzielonego granicami krajowymi i międzynarodowymi, wymaga transgranicznej opieki duszpasterskiej, zdolnej zrozumieć prawo do swobodnego przemieszczania się tych ludów. Mobilność ludzi w Amazonii ukazuje twarz zubożałego i głodnego Jezusa Chrystusa (por. Mt 25, 35), wydalonego i bezdomnego (por. Łk 3,1-3). Natomiast proces migracyjny kobiet sprawia, że tysiące z nich są narażone na stanie się ofiarami handlu ludźmi, jednej z najgorszych form przemocy wobec kobiet i najbardziej przerażających form pogwałcenia praw człowieka. Handel ludźmi związany z migracją wymaga stałej pracy duszpasterskiej.

14. Życie społeczności amazońskich, które nie zostały jeszcze dotknięte wpływem cywilizacji zachodniej, opiera się na wierzeniach i obrzędach ukazujących działanie duchów nadprzyrodzonych, nazywanych w sposób zróżnicowany, będących w łączności z terytorium i w łączności z naturą (LS 16, 91, 117, 138, 240). Uznajemy, że przez tysiąclecia Indianie troszczyli się o swoją ziemię, wody i lasy i zdołali je zachować do dziś, aby ludzkość mogła korzystać i cieszyć się z darmowych darów Bożego stworzenia. Nowe drogi ewangelizacji należy budować w dialogu z mądrością ludów tubylczych, w której przejawiają się ziarna Słowa.

Kościół regionu Amazonii

15. Kościół, wsłuchując się w lament ziemi i krzyk ludu, musi odnieść się do własnej historii na tym terytorium i o niej pamiętać. Ewangelizacja w Ameryce Łacińskiej była darem Opatrzności, która wzywa wszystkich do zbawienia w Chrystusie. Pomimo kolonizacji militarnej, politycznej i kulturalnej oraz pomimo chciwości i ambicji kolonizatorów, spotykamy w historii wielu misjonarzy, którzy oddali swoje życie, aby głosić Ewangelię. Zmysł

misyjny zainspirował nie tylko do tworzenia wspólnot chrześcijańskich, ale także dał podwaliny dla ustawodawstwa, takiego jak Prawa Indian, które chroniły godność rdzennych mieszkańców wobec nadużyć do jakich dochodziło względem ludzi i ich terytoriów. Powyższe nadużycia spowodowały szkody w społecznościach i przyćmiły przesłanie Dobrej Nowiny. Bardzo często orędzie Chrystusa przekazywano w przymierzu z władzą, która eksploatowała bogactwa ziemi i uciskała tubylczą ludność. Obecny czas jest dla Kościoła historyczną szansą, aby odciąć się od wpływów nowych potęg kolonizacyjnych, wsłuchując się w głos ludów Amazonii i realizując w ten sposób swoją proroczą misję z zachowaniem przejrzystości. Ponadto kryzys społeczno-środowiskowy stwarza nowe możliwości ukazania Chrystusa od strony wyzwolenczej i uczłowieczającej.

16. Jeden z najbardziej chwalebnych rozdziałów historii Amazonii został napisany przez męczenników. Obecność tych, którzy zjednoczyli się z Jezusem w Jego męce, śmierci i chwalebnym zmartwychwstaniu towarzyszyła od zawsze życiu Kościoła, szczególnie w chwilach i miejscach, w których Kościół, z powodu Ewangelii Jezusa, jest znakiem sprzeciwu, tak jak ma to miejsce dzisiaj, kiedy mówimy i myślimy o tych, którzy odważnie walczą na rzecz ekologii integralnej w Amazonii. Obecny synod oddaje hołd tym, którzy ryzykując własne życie walczą o prawo istnienia tego terytorium.

Wezwani do integralnego nawrócenia

17. Wsłuchanie się lamentu ziemi i krzyk ubogich ludów Amazonii, z którymi wspólnie kroczymy, wzywa nas do prawdziwego integralnego nawrócenia, żyjąc życiem prostym i umiarkowanym, inspirowani mistyczną duchowością w stylu św. Franciszka z Asyżu, który jest dla nas przykładem integralnego nawrócenia przeżywanego z chrześcijańską radością (por. *LS* 20-22). Modlitewna lektura słowa Bożego pomoże nam odkryć i pogłębić natchnienia Ducha Świętego oraz zachęci nas do zawarcia kompromisu w trosce o „wspólny dom”.

18. Jako Kościół uczniów-misjonarzy prosimy o łaskę tego nawrócenia, „które wiąże się z rozwijaniem wszystkich konsekwencji spotkania z Jezusem w relacjach z otaczającym nas światem” (*LS* 217). Jest to osobiste i wspólnotowe nawrócenie, które zobowiązuje nas do harmonijnego nawiązania relacji do stwórczego dzieła Boga, którym jest „wspólny dom”; nawrócenie, które promuje tworzenie struktur w harmonii z troską o stworzenie; duszpasterskie nawrócenie oparte na synodalności, która uznaje interakcję całego stworzenia. Nawrócenie, które prowadzi nas do Kościoła wychodzącego, który zbliża się do serc wszystkich narodów amazońskich.

19. W ten sposób jedyne nawrócenie na żywą Ewangelię, którą jest Jezus Chrystus, można ukazać jako obejmujące wiele połączonych ze sobą wymiarów, które motywują do wyjścia na peryferie egzystencjalne, społeczne i geograficzne Amazonii. Te wymiary, które zostaną rozwinięte w następnych czterech rozdziałach, to: duszpasterski, kulturowy, ekologiczny i synodalny.

ROZDZIAŁ II: NOWE DROGI NAWRÓCENIA DUSZPASTERSKIEGO

„Jeśli się ktoś nie narodzi z wody i z Ducha, nie może wejść do królestwa Bożego” (J 3,5).

20. Kościół misyjny wychodzący wymaga nawrócenia duszpasterskiego. Dla Amazonii wychodzenie to oznacza także „żeglowanie” po naszych rzekach, naszych jeziorach, pośród naszych ludzi. W Amazonii woda nas jednoczy, nie dzieli. Nasze nawrócenie duszpasterskie będzie samarytańskim, w dialogu, towarzysząc ludziom o konkretnych twarzach ludności indiańskiej, rolników, potomków afrolatynoamerykanów i migrantów, młodzieży i mieszkańców miast. Nawrócenie to wiąże się z duchowością słuchania i przepowiadania. W ten oto sposób będziemy kroczyć i żeglować na kartach tego rozdziału.

Kościół misyjnego wychodzenia

21. Kościół ze swej natury jest misyjny i swój początek bierze „ze źródła miłości Boga” (AG 2). Dynamizm misyjny, który wypływa z miłości Boga, promieniuje, rozszerza się i rozprzestrzenia na cały wszechświat. „Poprzez chrzest zostaliśmy włączeni w dynamikę miłości prowadzącą do spotkania z Jezusem, który nadaje życiu nowe horyzonty” (DAP 12). To wylanie miłości prowadzi Kościół do duszpasterskiego nawrócenia i przemienia nas w żywe wspólnoty, które pracują jako zespół i jako więź służąc ewangelizacji. Tak rozumiana misja nie jest czymś fakultatywnym, nie jest jednym z pośród wielu zadań Kościoła, ale jest jego właściwą naturą. Kościół jest misją! «Działalność misyjna jest paradygmatem całego dzieła Kościoła» (EG 15). Bycie uczniem misjonarzem, to coś więcej niż tylko wykonywanie zadań lub robienie określonych rzeczy. Odnosi się do porządku bytu. «Jezus mówi nam, swoim uczniom, że nasza misja na świecie nie może być statyczną, ale jest drogą. Chrześcijanin jest wędrowcem» (Franciszek, Anioł Pański, 30.06.2019).

a. Kościół samarytański, miłosierny, solidarny

22. Chcemy być Kościołem amazońskim, samarytańskim, wcielającym się w ten sam sposób, w jaki Syn Boży stał się wcielony: „On wziął na siebie nasze słabości i nosił nasze choroby”

(Mt 8,17b). Ten, który będąc bogaty dla was stał się ubogi (2 Kor 8,9), poprzez swojego Ducha, zachęca dzisiejszych uczniów misjonarzy, aby wychodzili na spotkanie ze wszystkimi, zwłaszcza z ludami tubylczymi, biednymi, wykluczonymi ze społeczeństwa. Chcemy także Kościoła Magdaleny, który czuje się kochany i pojednany, który z radością i przekonaniem głosi Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Kościoła maryjnego, który rodzi dzieci do wiary i kształci je z miłością i cierpliwością, czerpiąc także od bogactwa ludów. Chcemy być Kościołem służebnym, kerygmaticznym, wychowującym, zinkulturowanym pośród ludów, którym służymy.

b. Kościół w dialogu ekumenicznym, międzyreligijnym i kulturowym

23. Wieloetniczna, wielokulturowa i wieloreligijna rzeczywistość Amazonii wymaga postawy otwartego dialogu, uznając również różnorodność rozmówców: ludów tubylczych, społeczeństw nadrzecznych i rolnych, potomków afrolatynoamerykanów, przedstawicieli innych Kościołów chrześcijańskich i wyznań religijnych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, ruchów społeczno-popularnych, państwa, czyli wszystkich ludzi dobrej woli, którzy dążą do obrony życia, integralności stworzenia, pokoju, wspólnego dobra.

24. W Amazonii „relacje między katolikami i zielonoświątkowcami, charyzmatykami i ewangelikami nie są łatwe. Pojawienie się nowych wspólnot, związane z osobowością niektórych kaznodziejów, ostro kontrastuje z zasadami i doświadczeniem eklezjologicznym historycznych Kościołów i może kryć niebezpieczeństwo, że wierni zostaną wciągnięci przez fale emocjonalne chwili lub zamkną doświadczenie wiary w chronionych, wyizolowanych środowiskach. Fakt, że wielu wiernych katolików czuje się przyciągniętymi przez te wspólnoty, rodzi tarcia, ale z naszej strony powinno stać się okazją do przeprowadzenia osobistego egzaminu i odnowy duszpasterskiej” (papież Franciszek, *Do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan*, 28.9.2018). Dialog ekumeniczny, międzyreligijny i międzykulturowy należy uznać za konieczną drogę ewangelizacji w Amazonii (por. *DAP* 227). Społeczeństwo ludów Amazonii to mieszanka wyznań, w większości chrześcijańskich. Biorąc pod uwagę tę rzeczywistość, otwierają się dla nas drogi prawdziwej komunii: „Nie wystarczy jednak okazywanie sobie dobrych uczuć. Potrzebne są konkretne czyny, które przenikają serca i wstrząsają sumieniami, prowadząc każdego do wewnętrznego nawrócenia, które jest podstawą wszelkiego postępu na drodze ekumenizmu” (Benedykt XVI, *Missa pro Ecclesia, Przesłanie na zakończenie celebracji eucharystycznej z kardynałami elektorami w Kaplicy Sykstyńskiej*, 20. 04. 2005 r.). Centralne miejsce Słowa Bożego w życiu naszych wspólnot jest czynnikiem zjednoczenia i dialogu. Wokół Słowa może zrodzić się wiele

wspólnych działań: tłumaczenie Pisma Świętego na języki lokalne, wspólne wydania, rozpowszechnianie Pisma Świętego oraz spotkania teologów katolickich i z teologami innych wyznań.

25. W Amazonii dialog międzyreligijny odbywa się zwłaszcza z miejscowymi religiami tubylczymi i kultami pochodzenia afrykańskiego. Tradycje te zasługują na to, aby je poznać, zrozumieć ich formy ekspresji i ich relacje z lasem i matką ziemią. Wraz z nimi, chrześcijanie, opierając swoją wiarę na słowie Bożym, wchodzą w dialog, dzielą się życiem, zmartwieniami, zmaganiem, doświadczeniami Boga, aby móc wzajemnie pogłębić wiarę i wspólnie działać na rzecz obrony „wspólnego domu”. W tym celu konieczne jest, aby kościoły Amazonii rozwijały inicjatywy wzajemnych spotkań, studiowania i dialogu z wyznawcami tych religii. Szczery i pełen szacunku dialog jest pomostem w kierunku budowy „dobrego życia”. Wymiana darów i dzielenie się Duchem prowadzi coraz bardziej do prawdy i dobra (por. *EG* 250).

Kościół misyjny, który służy i towarzyszy społecznościom Amazonii

26. Synod dla Amazonii chce być głosem skierowanym do wszystkich ochrzczonych w Amazonii, aby stawali się uczniami misjonarzami. Powołanie misyjne ściśle wiąże się z chrztem i dotyczy wszystkich ochrzczonych. Przez chrzest wszyscy otrzymujemy tę samą godność bycia synami i córkami Boga, i nikt nie może czuć się wyłączonym z obowiązku wynikającego ze słów jakie Jezus skierował do swoich uczniów. „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15). Dlatego uważamy, że konieczne jest wygenerowanie większego impulsu misyjnego wśród rodzimych powołań. Amazonia musi być ewangelizowana także przez samych Amazończyków.

a. Kościół o obliczu indiańskim, chłopskim i afrolatynoamerykańskim

27. Pilnym zadaniem jest nadanie duszpasterstwu rdzennych społeczności indiańskich szczególnego miejsca w Kościele. Należy wyjść od różnych rzeczywistości i różnorodnych kultur, aby zdefiniować, opracować i przyjąć działania duszpasterskie, które pozwolą nam wypracować projekt ewangelizacji wśród społeczności tubylczych, sytuując się wewnątrz duszpasterstwa plemion indiańskich. Duszpasterstwo ludów tubylczych ma swoją specyfikę. Na przestrzeni lat kolonizacja, motywowana ekstraktywizmem, i wynikający z niej problem migracji, sprawiły, że społeczności indiańskie przynależą do grup zagrożonych w swojej egzystencji. W tym kontekście, jako Kościół zobowiązani jesteśmy do wypracowania i utrzymania preferencyjnej opcji na rzecz społeczności indiańskich, dbając o stworzenie i rozwój diecezjalnych struktur duszpasterstwa rdzennej ludności Amazonii, które

charakteryzować się będą odnowioną działalnością misyjną, umiejącą słuchać, prowadzić dialog, w pełni zinkulturyzowaną i zdolną zapewnić stałą obecność duszpasterską. Preferencyjna opcja na rzecz społeczności indiańskich, ich kultur, tożsamości i historii, wymaga od nas dążenia do powstania Kościoła indiańskiego, posiadającego własnych kapłanów i ministrów będących zawsze w jedności i zjednoczonych w całkowitej komunii z Kościołem katolickim.

28. Kościół, uznając ważność problematyki, jakim w Amazonii jest zjawisko urbanizacji oraz związanych z nim zagrożeń i perspektyw, ze szczególną uwagą powinien zwrócić uwagę na środowisko wiejskie jako całość, a w szczególności, na duszpasterstwo wsi. Z duszpasterskiego punktu widzenia Kościół musi reagować na zjawisko wyludniania wsi ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami (utrata tożsamości, wzrastający sekularyzm, wyzysk ludności wiejskiej, rozpad rodziny, itp.).

b. Kościół o twarzy emigranta

29. Z uwagi na wzrost i rozmiary, zjawisko migracji stało się obecnie bezprecedensowym wyzwaniem politycznym, społecznym i ekologicznym (por. DA 517, a). Biorąc to pod uwagę, wiele wspólnot kościelnych przyjmuje migrantów z otwartymi ramionami pamiętając, że: „Byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie” (Mt 25, 35). Przymusowe wysiedlenie rodzin indiańskich, chłopskich, potomków afrolatynoamerykanów i społeczeństw nadrzecznych, wydalonych z ich terytoriów z powodu wywieranych na nich nacisków lub migrujących z braku możliwości i środków do życia, wymaga podjęcia działań duszpasterskich na peryferiach miast. W tym celu konieczne będzie utworzenie grup misyjnych, aby mogły im towarzyszyć, koordynować pracę w parafiach i współpracę z instytucjami kościelnymi i pozakościelnymi. Migrantom należy zagwarantować liturgię zinkulturyzowaną i w ich własnych językach, organizować przestrzeń wymiany kulturalnej, sprzyjając w ten sposób ich integracji w społeczności misyjnej.

c. Kościół o młodym obliczu

30. Pośród różnych twarzy panamazońskich społeczności wyróżnia się ta jedna: twarz ludzi młodych, którzy obecni są na całym tym terytorium. Są to między innymi ludzie młodzi posiadający indiańską tożsamością lub potomkowie Afrolatynoamerykanów, mieszkańcy obszarów nadrzecznych lub osoby wysiedlone: migranci i uchodźcy. Są to młodzi mieszkańcy wsi i obszarów miejskich, którzy codziennie marzą i szukają lepszych warunków życia, pragnąc uczynić życie pełniejszym. Są to młodzi studenci i robotnicy, którzy są obecni i aktywni w

różnych formach życia społecznego i eklezjalnego. Młodzież Amazonii doświadcza bolesnej rzeczywistości, takiej jak: ubóstwo, przemoc, choroby, dziecięca prostytutka, wykorzystywanie seksualne, przemyt i używanie narkotyków, przedwczesna ciąża, bezrobocie, depresja, handel ludźmi, nowe formy niewolnictwa, handel narządami, trudności w dostępie do edukacji, opieki zdrowotnej i pomocy społecznej. Niestety, w ostatnich latach nastąpił znaczny wzrost liczby samobójstw wśród młodych ludzi, a także wzrost liczby młodych ludzi osadzonych w więzieniach na skutek przestępczości. Dotyczy to zwłaszcza potomków Afrolatynoamerykanów i mieszkańców przedmieść miejskich. Mieszkając na wielkim terytorium Amazonii, młodzi ludzie mają takie same marzenia i pragnienia jak inni młodzi na całym świecie: szukają uznania i szacunku, chcą studiować, mieć dobrą pracę, marzą o przyszłości. Doświadczają jednak ogromnego kryzysu wartości i takiej rzeczywistości, w której zatracone zostają podstawowe wartości etyczne. Zadaniem Kościoła jest towarzyszenie im, aby mogli zmierzyć się z każdą sytuacją, która niszczy ich tożsamość i poczucie własnej wartości.

31. Młodzi ludzie są również intensywnie obecni na obszarach migracyjnych terytorium Amazonii. Szczególną uwagą należy objąć rzeczywistość młodych ludzi w ośrodkach miejskich. Coraz więcej miast przyjmuje całe grupy etniczne i rosną z tym związane problemy. Wieś Amazonii wyludnia się; miasta borykają się z ogromnymi problemami przeludnienia, przestępczością nieletnich, brakiem pracy, walkami etnicznymi i niesprawiedliwością społeczną. Tutaj w szczególności Kościół jest wezwany do proroczej obecności wśród młodych ludzi, oferując im odpowiednie towarzyszenie i dostęp do wykształcenia.

32. Zakorzeniony w rzeczywistości amazońskiej młodzieży, Kościół głosi młodym ludziom Dobrą Nowinę o Jezusie, proponuje rozeznanie powołaniowe i towarzyszy im, przyznaje właściwe miejsce ich kulturze i tożsamości, zachęca młodzież do walki o swoje prawa. Dbą o wzmocnienie kreatywnych, innowacyjnych i zróżnicowanych przestrzeni ewangelizacji poprzez odnowioną i odważną posługę młodzieży. Jest to duszpasterstwo, które nie jest statycznym; jest ono skoncentrowane na Jezusie Chrystusie i ukazuje Jego projekt na życie; zintegrowane i potrafiące nawiązać dialog, zaangażowane we wszystkie istniejące rzeczywistości młodzieżowe na swoim terytorium. Młodzież indiańska ma ogromny potencjał i aktywnie uczestniczy w życiu lokalnych społeczności i różnych organizacji, stając się ich animatorami i liderami, broniąc należnych im praw, szczególnie na swoim terytorium, walcząc o prawo do służby zdrowia i edukacji. Z drugiej strony to ludzie młodzi są głównymi ofiarami braku pewności odnośnie prawa do ziemi oraz wad w polityki społecznej. Uzależnienie alkoholowe i narkotykowe to smutna rzeczywistość wspólnot indiańskich i stanowi poważne

zagrożenie dla młodzieży, zabierając im życie w prawdziwej wolności, niszcząc sny i marzenia, i uniemożliwiając im aktywne uczestnictwo w życiu wspólnoty.

33. Rola młodych ludzi została w sposób wyraźny zauważona i wyakcentowana w dokumencie końcowym XV Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów poświęconego młodzieży (46, 160) w papieskiej adhortacji *Christus Vivit* (170) oraz w encyklice *Laudato Si'* (209). Młodzi ludzie chcą być bohaterami, a Kościół Amazonii chce uwidocznic przynależne im prawa. Chce być towarzyszem, który umie słuchać, uznającym młodych ludzi jako miejsce teologiczne, jako „proroków nadziei”, zaangażowanych w dialog, wrażliwych ekologicznie i stróżów umiejących dbać o „wspólny dom”. Chce być Kościołem, który przyjmuje młodych ludzi i kroczy z nimi, zwłaszcza na peryferiach. Dlatego też musi uświadomić sobie istnienie trzech wyzwań, którymi są: obowiązek promowania nowych form ewangelizacji za pośrednictwem mediów społecznościowych (por. Franciszek, *Christus Vivit* 86); pomoc młodym ludziom ze społeczności indiańskich w osiągnięciu właściwej międzykulturowości; pomoc w radzeniu sobie z kryzysem wartości, który niszczy poczucie własnej wartości i powoduje, że młodzi tracą tożsamość.

d. Kościół, który kroczy nowymi drogami miejskiego duszpasterstwa

34. Silny proces zaludniania miast przez ludność migrującą z mniejszych środowisk do większych, widoczny jest także w Amazonii. Przyspieszonemu rozwojowi metropolii amazońskich towarzyszy tworzenie się dzielnic peryferyjnych. Jednocześnie asymilowane są przez społeczności indiańskie i wiejskie style życia, formy koegzystencji, języki i wartości skonfigurowane przez metropolię. Rodzina miejska jest miejscem syntezy kultury tradycyjnej i nowoczesnej. Jednak rodziny często cierpią z powodu ubóstwa, złych warunków mieszkaniowych, braku pracy, uzależnienia od narkotyków i alkoholizmu, dyskryminacji i samobójstw dzieci. Ponadto w życiu rodzinnym brakuje dialogu między pokoleniami i tradycjami, a język rodzimy ginie. Rodziny borykają się również z problemami zdrowotnymi, które wynikają z braku odpowiedniej edukacji seksualnej i wiedzy o planowaniu rodziny. Obserwujemy proces gwałtownych zmian w środowisku rodzinnym społeczności Amazonii. Mamy do czynienia z nowymi formami życia rodzinnego: rodziny niepełne, w których całkowity ciężar utrzymania spoczywa na kobietach; wzrost liczby rodzin, gdzie rodzice żyją w separacji; związki partnerskie; rodziny patchworkowe i ponowne związki; spadek liczby małżeństw zinstytucjonalizowanych. Miasto jest eksplozją życia, ponieważ „Bóg mieszka w mieście” (*DAp* 514). Miasto to bowiem miejsce naznaczone lękami, konfliktami i poszukiwaniem sensu życia, ale także solidarnością, braterstwem, pragnieniem dobroci,

prawdy i sprawiedliwości (por. EG 71-75). Ewangelizacja miasta lub kultury miejskiej polega na tym, aby „mocą Ewangelii zmieniać, osiągnąć i jakby przewracać kryteria oceny, hierarchie dóbr, postawy i nawyki myślowe, bodźce postępowania i modele życiowe rodzaju ludzkiego, które stoją w sprzeczności ze słowem Bożym i planem zbawczym” (EN 19).

35. Należy bronić prawa wszystkich ludzi do życia w mieście. Przynależne prawo do życia w mieście definiuje się także przez prawo do równego dostępu do dóbr miasta w ramach zasad zrównoważonego rozwoju, demokracji i sprawiedliwości społecznej. Konieczne jest jednak wywieranie nacisków na politykę społeczną i promowanie inicjatyw poprawiających jakość życia na wsi, zapobiegając w ten sposób ich niekontrolowanemu wyludnianiu.

36. Podstawowe wspólnoty eklezyjalne były i są darem Boga dla lokalnych Kościołów Amazonii. Trzeba jednak zauważyć, że niektóre wspólnoty eklezyjalne z biegiem czasu, straciły na znaczeniu, osłabły, a nawet całkowicie obumarły. Zdecydowana większość z nich jednak ciągle jest aktywna i jest duszpasterskim fundamentem wielu parafii. Aktualnie największe niebezpieczeństwa dla wspólnot eklezyjalnych wynikają głównie z sekularyzmu, indywidualizmu, braku odpowiedniego wymiaru społecznego i braku aktywności misyjnej. Dlatego koniecznym jest, aby pasterze zachęcali każdego wiernego do bycia uczniem-misjonarzem. Wspólnota eklezyjalna musi być aktywna w przestrzeniach polityki publicznej, w których podejmowane są działania w celu ożywienia kultury, życia wspólnotowego, wypoczynku i świętowania. Musimy walczyć, aby „favele” i „dzielnice nędzy” miały zagwarantowane podstawowe udogodnienia: wodę, energię i mieszkania; należy promować w nich ekologię integralną. We wspólnotach miejskich Amazonii należy ustanowić usługę przyjmującego, którego zadaniem byłaby pomoc braterska i solidarność względem migrantów, uciekinierów, osób bezdomnych i tych, którzy opuścili środowiska wiejskie.

37. Szczególną troską należy otoczyć osoby przynależące do społeczności indiańskiej, a osiedlające się w ośrodkach miejskich, ponieważ to oni są najbardziej narażeni na problemy związane ze zjawiskiem przestępczości nieletnich, brakiem pracy, walkami etnicznymi i niesprawiedliwością społeczną. Jest to obecnie jedno z największych wyzwań: coraz więcej miast jest miejscem docelowym wszystkich grup etnicznych i ludów Amazonii. Należy zorganizować w miastach duszpasterstwo rdzennej ludności indiańskiej potrafiące wyjść naprzeciw tej specyficznej rzeczywistości.

e. Duchowość słuchania i przepowiadania

38. Działalność duszpasterska czerpie z duchowości opartej na słuchaniu Słowa Bożego i krzyku ludu, aby następnie móc przepowiadać z proroczą mocą Dobrą Nowinę. Zdajemy sobie sprawę, że Kościół, który rozpoznaje wołanie Ducha w lamencie Amazonii, może uczynić własnymi radości i nadzieje, smutki i niepokoje wszystkich, a zwłaszcza najbiedniejszych (por. GS 1), którzy są uprzywilejowanymi córkami i synami Boga. Odkrywamy, że potężne wody Ducha, podobne do wód Amazonki, które od czasu do czasu występują z brzegów i wylewają, prowadzą nas obfitości życia, które Bóg nam oferuje, abyśmy dzielili się nim poprzez przepowiadanie.

Nowe drogi nawrócenia duszpasterskiego

39. Wędrownie grupy misyjne w Amazonii, organizują i tworzą wspólnotę w drodze, wzmacniając tym samym synodalność Kościoła. Grupy te mogą łączyć w sobie różnorodność charyzmatów, składać się z osób przynależących do różnych instytutów i kongregacji, świeckich kobiet i mężczyzn, zakonników i sióstr zakonnych, księży. Łączą się razem, aby móc dotrzeć tam, gdzie samemu nie sposób dotrzeć. Misyjna wędrówka tych, którzy opuszczają swoją siedzibę i odwiedzają poszczególne wspólnoty w terenie, celebrując sakramenty, jest załączkiem tego, co nazywa się „duszpasterstwem wizyt”. Jest to rodzaj posługi duszpasterskiej, która odpowiada obecnym warunkom i możliwościom naszych Kościołów. Dzięki tej metodzie i działaniu Ducha Świętego społeczności te rozwinęły także bogatą ministerialność, która jest powodem do dziękczynienia.

40. Proponujemy stworzenie sieci grup wędrownych, która scali zróżnicowane wysiłki zespołów towarzyszących życiu i wierze wspólnot Amazonii. Wpływy jakie polityka wywiera na zmiany w rzeczywistości muszą być rozeznane przez duchownych i osoby świeckie. W celu przejścia od duszpasterstwa wizyt do stałej obecności, kongregacje i prowincje zakonne na świecie, które nie są jeszcze zaangażowane w misje, są proszone o ustanowienie co najmniej jednej placówki misyjnego w którymkolwiek z krajów Amazonii.

ROZDZIAŁ III: NOWE DROGI NAWRÓCENIA KULTUROWEGO

„A Słowo stało się ciałem-i zamieszkało wśród nas” (J 1,14).

41. Ameryka Łacińska posiada ogromną różnorodność biologiczną i wielkie bogactwo kulturowe. Amazonia to kraina lasów i wód, porośniętych jezior i mokradeł, sawann i pasm górskich, ale przede wszystkim jest to kraina niezliczonych ludów, z których wiele to społeczności o tysiącletniej tradycji, zamieszkujące od najdawniejszych czasów to terytorium:

są to ludy o wspaniałej historii, które na tym kontynencie są światłem nadziei wbrew wszelkiej nadziei. Nasze nawrócenie musi być zatem także kulturowe: stajemy się bowiem tym, kim jesteśmy dzięki innym i uczymy się od innych. Naszym zadaniem jest być obecnymi, szanować i rozpoznawać wartości bliźniego, żyć i praktykować inkulturację i interkulturację w głoszeniu Dobrej Nowiny. Głosić i żyć wiarą w Amazonii jest zadaniem, które nieustannie musi być odnawiane. Wiara wyraża się nie tylko poprzez duszpasterstwo, ale także poprzez konkretne działania na rzecz bliźniego, poprzez opiekę zdrowotną, edukację, solidarność i wsparcie dla najbardziej potrzebujących. Uwagami tymi pragniemy podzielić się w tym rozdziale.

Oblicze Kościoła w społecznościach Amazonii

42. Na terytoriach Amazonii istnieje wielokulturowa rzeczywistość, która wymaga spojrzenia zdolnego objąć całość i użycia wyrażeń, które będą w stanie wskazać na elementy jednoczące wszystkie grupy, a jednocześnie umożliwią identyfikację poszczególnych grup, aby mogły być one rozpoznawane, szanowane i promowane w Kościele i w społeczeństwie, które musi odkryć w ludach Amazonii równoprawnego rozmówcę celem prowadzenia dialogu i spotkania. Konferencja w Puebla mówi o twarzach zamieszkujących Amerykę Łacińską i stwierdza, że w społecznościach tubylczych doszło do zmieszania się różnych ras i kultur, które wzrastają i rozwijają się poprzez spotkanie i rozchodzenie się poszczególnych kultur stanowiących część tego kontynentu. Ta twarz jest także twarzą Kościoła w Amazonii, który zakorzenił się na tej ziemi, ewangelizuje i otwiera nowe drogi, aby społeczności mogły czuć się, że towarzyszy się im w złożonych procesach życia ewangelicznego. Odnowiony zmysł misyjny jest obecny także w świadomości samych mieszkańców tychże społeczności, które realizują proroczą i samarytańską misję Kościoła i którą należy wzmacniać poprzez otwarcie się na dialog i na inne kultury. Tylko Kościół misyjny zakorzeniony w kulturze i w pełni zinkulturyzowany jest w stanie zrodzić rdzenne Kościoły lokalne o amazońskim twarzą i sercu, zakorzenionych w kulturach i tradycjach ludu, zjednoczonych w tej samej wierze w Chrystusa, ale zróżnicowanych pod względem sposobu życia, wyrażania wiary i jej celebracji.

a. Wartości kulturowe ludów Amazonii

43. Mieszkańcy Amazonii są dla nas źródłem nauki o życiu. Ludy tubylcze i ci, którzy w późniejszym okresie przybyli na to terytorium, ukształtowali swoją tożsamość we wzajemnym współistnieniu. Ludy te żyją w oparciu o wartości kulturowe, w których odkrywamy ziarna Słowa. W dżungli spleta się nie tylko roślinność: jeden gatunek roślin znajduje swoje oparcie i zostaje wzmocniony przez inny; ale także ludy wchodzą ze sobą we wzajemne relacje, tworząc pomiędzy sobą sieć związków i sojuszy, na których wszyscy zyskują. Dżungla żyje dzięki

relacji wzajemnych powiązań i współzależności, i to samo odnosi się do wszystkich innych obszarów życia. Dzięki temu delikatna równowaga Amazonii mogła zachować się przez wieki.

44. Mądrość rdzennych ludów Amazonii opiera się na zintegrowanej wizji świata, dzięki której można zrozumieć zróżnicowane powiązania istniejące pomiędzy całym stworzeniem. Kontrastuje to z dominującym nurtem myśli zachodniej, która, aby móc zrozumieć rzeczywistość, dzieli ją i fragmentaryzuje, lecz nie jest potrafi scalić jej na nowo w łańcuch relacji istniejącymi pomiędzy różnymi obszarami wiedzy. Tradycyjny sposób gospodarowania tym, co oferuje natura, był prowadzony w taki sposób, jak to dzisiaj określa się mianem zrównoważonego rozwoju. Wśród rdzennej ludności można odnaleźć także takie wartości jak wzajemna i bezinteresowna pomoc, poczucie przynależności do wspólnoty, równość, rodzina, organizacja społeczna i poczucie służby.

b. Kościół obecny i sprzymierzony z ludami na ich własnych terytoriach

45. Żądza posiadania ziemi jest źródłem konfliktów prowadzących do niszczenia rdzennych kultur etnicznych, a także do mordowania i kryminalizacji ruchów społecznych i ich przywódców. Wyznaczenie granic terytoriów i ochrona ziemi jest obowiązkiem państw narodowych i ich rządów. Jednak wiele z rdzennych terytoriów społeczności tubylczych pozbawionych jest ochrony, a obszary raz wytyczone są zagrożone przez firmy wydobywcze i wycinające lasy, przez duże projekty infrastrukturalne, nielegalne uprawy i przez wielkich właścicieli ziemskich promujących monokulturę i nadmierną hodowlę bydła.

46. Kościół zobowiązuje się być sojusznikiem ludów amazońskich, składając doniesienia i informując o przypadkach przestępstw wymierzonych w społeczności tubylcze; o projektach mających destrukcyjny wpływ na środowisko; o brakach w prawnym uregulowaniu własności terytoriów; jak również występując przeciwko drapieżnemu modelowi gospodarczemu niszczącemu świat przyrody. Obecność Kościoła wśród społeczności tubylczych i tradycyjnych wymaga świadomości, że obrona ziemi nie ma innego celu niż obrona życia.

47. Życie ludności indiańskiej, metysów, ludności z obszarów nadrzecznych, rolników, potomków niewolników i Afrolatynoamerykanów oraz społeczności tradycyjnych jest zagrożone zniszczeniem, eksploatacją środowiska i systematycznym łamaniem ich praw terytorialnych. Konieczna jest obrona prawa tych społeczności do samostanowienia i wyznaczania terytoriów. Konieczne są zagwarantowanie prawa tym społecznościom do konsultacji prawnej, uczciwej i wolnej od wpływów zewnętrznych. Społeczności te żyją w „warunkach społecznych, kulturowych i ekonomicznych, które wyróżniają je od innych grup

wspólnoty narodowej i które są całkowicie lub częściowo regulowane przez ich własne zwyczaje, tradycje lub specjalne ustawodawstwo” (cf. *Umowa dotycząca ludności indiańskiej i autochtonicznej*, n. 169 (1989), Międzynarodowa Organizacja Pracy [OIT], art. 1°, 1.a). Dla Kościoła obrona życia, wspólnoty, ziemi i praw ludów tubylczych jest zasadą ewangeliczną dotyczącą obrony ludzkiej godności: „Ja przyszedłem po to, aby owce miały życie i miały je w obfitości” (*J 10, 10b*).

48. Kościół promuje integralne zbawienie osoby ludzkiej, docenia kulturę ludów tubylczych, wskazuje na ich żywotne potrzeby, wspiera ruchy społeczne w walce o przynależne im prawa. Nasza posługa duszpasterska jest posługą na rzecz pełni życia społeczności indiańskich. Posługa ta obliguje nas do przepowiadania Dobrej Nowiny o Królestwie Bożym i do potępienia grzechu, struktur śmierci, przypadków przemocy i niesprawiedliwości, promocji dialogu międzykulturowego, międzyreligijnego i ekumenicznego (por. *DAP 95*).

49. Osobny rozdział powinien być poświęcony Społecznościom Indiańskim w Dobrowolnej Izolacji [*Pueblos Indígenas en Aislamiento Voluntario* – PIAV] i Społecznościom Indiańskim w Izolacji i w Początkowym Kontakcie [*Pueblos Indígenas en Aislamiento y Contacto Inicial* – PIACI]. W Amazonii jest około 130 wiosek lub wspólnot, które nie utrzymują systematycznych lub stałych kontaktów z otaczającym społeczeństwem. Nadużycia i systematyczne akty przemocy w przeszłości były przyczyną ich migracji do bardziej niedostępnych miejsc, gdzie społeczności te szukały ochrony, dążąc do zachowania swojej autonomii i decydując się na ograniczenia unikały relacji z osobami trzecimi. Dzisiaj nadal zagrożone jest ich życie przez ekspansję na ich terytoria różnych grup oraz przez niską demografię; narażone są na czystki etniczne i całkowite zniknięcie. Podczas spotkania ze społecznością rdzenną w styczniu 2018 r. w Puerto Maldonado papież Franciszek przypomniał nam: „Wiemy, że są najbardziej podatni na zagrożenia spośród zagrożonych. (...) Nadal brońcie tych najbardziej bezbronnych braci. Ich obecność przypomina nam, że nie jesteśmy absolutnymi panami całego stworzenia i że nie możemy rozporządzać dobrami wspólnymi w rytmie zachłanności i konsumpcji” (Fr. PM). Opcja na rzecz obrony PIAV / PIACI nie zwalnia kościołów lokalnych z odpowiedzialności pasterskiej za nie.

50. Odpowiedzialność ta musi przejawiać się w konkretnych działaniach na rzecz obrony ich praw, wyrażać się w podejmowanych działaniach, których celem jest to, aby poszczególne państwa broniły ich praw, gwarantując im nienaruszalność terytoriów, które tradycyjnie zamieszkują od wieków, co dotyczy również regionów, gdzie istnieją tylko dowody ich obecności i nie jest to oficjalnie potwierdzone, a także poprzez przedsięwzięcie odpowiednich

środków zaradczych w celu wprowadzenia mechanizmów obustronnej współpracy między państwami, tam, gdzie zamieszkujące grupy zajmują przestrzenie transgraniczne. Zawsze należy respektować prawo do samostanowienia i swobody decyzji co do rodzaju relacji, które chcą nawiązać z innymi grupami. W tym celu konieczne będzie uwrażliwienie całego Ludu Bożego, a zwłaszcza mieszkańców sąsiadującymi z terytoriami PIAV/PIACI, aby szanowali te ludy i gwarantowały im nietykalność ich terytoriów. Jak powiedział św. Jan Paweł II w Cuiabá w 1991 roku: „Drodzy indiańscy bracia i siostry, Kościół zawsze był i pozostanie po waszej stronie, aby bronić godności ludzi, ich prawa do pokojowego życia, z poszanowaniem wartości do tradycji, zwyczajów i kultur”.

Drogi dla Kościoła zinkulturyzowanego

51. Chrystus w swoim wcieleniu porzucił to, co właściwe Bogu i stał się człowiekiem w konkretnej kulturze, aby utożsamiać się z całą ludzkością. Inkulturacja jest wcieleniem Ewangelii w kultury tubylcze („to, co nie zostało przyjęte, nie zostało odkupione”, Św. Ireneusz, por. Puebla 400), a jednocześnie wprowadzeniem tych kultur w życie Kościoła. W tym procesie ludzie są protagonistami, a towarzyszą im ich liderzy i duszpasterze.

a. Życie wiary wyrażone w pobożności ludowej i w zinkulturyzowanej katechezie

52. Pobożność ludowa stanowi ważny środek łączący wiele ludów Amazonii z ich doświadczeniami duchowymi, ich kulturowymi korzeniami i jest formą społecznej integracji. Jest manifestacją, za pomocą której, poprzez obrazy, symbole, tradycje, obrzędy i inne sakramentalia, lud wyraża swoją wiarę. Pielgrzymki, procesje i święta patronalne należy doceniać, towarzyszyć im, promować, a czasem oczyszczać, ponieważ są uprzywilejowanymi środkami ewangelizacji, które powinny doprowadzić do spotkania z Chrystusem. Nabożeństwa maryjne są głęboko zakorzenione w Amazonii i w całej Ameryce Łacińskiej.

53. Brak klerykalizacji jest tym, co charakteryzuje bractwa, stowarzyszenia i grupy związane z pobożnością ludową. Świeccy pełnią rolę protagonistów, jaką z trudnością mogą pełnić w innych obszarach życia kościelnego; wraz z braćmi i siostrami, odprawiają nabożeństwa i kierują modlitwą, udzielają błogosławieństw, inicjują tradycyjne święte pieśni, animują nowenny, organizują procesje, rozpowszechniają kult świętych patronów itp. Koniecznym jest, aby „odpowiednia katechizacja towarzyszyła wierze już obecnej w pobożności ludowej. Jedną z konkretnych propozycji może tu być umożliwienie procesu inicjacji chrześcijańskiej, która prowadzi nas ku coraz większemu podobieństwu do Chrystusa i przyjmowaniu Jego postaw” (DAp 300).

b. Tajemnica wiary odzwierciedlona w zinkulturyzowanej teologii

54. Teologia indiańska, teologia o amazońskim obliczu i pobożność ludowa są już bogactwem rdzennego, indiańskiego świata, jego kultury i duchowości. Misjonarz i kościelny lider, kiedy niesie słowo Ewangelii Jezusa, identyfikuje się z kulturą i dochodzi do spotkania, z którego rodzi się świadectwo, służba, przekaz i nauka języków. Indiański świat ze swoimi mitami, narracją, obrzędami, pieśniami, tańcem i ekspresjami duchowymi wzbogaca spotkanie międzykulturowe. Konferencja w Puebla mówi nam, że „kultury nie są pustą ziemią, pozbawioną autentycznych wartości. Ewangelizacja Kościoła nie jest procesem destrukcji, lecz konsolidacji i umocnieniem tych wartości; wzmocnieniem wzrostu »ziaren Słowa«” (DP 401, por. GS 57) obecnego w kulturach.

Drogi dla Kościoła zinkulturyzowanego

a. Poszanowanie kultur i praw narodów

55. Wszyscy jesteśmy zaproszeni, aby wejść w kontakt z ludami Amazonii jak równy z równym, szanując ich historię, kulturę, styl „dobrego życia” (Franiszek, *Otwarcie prac Zgromadzenia Specjalnego*, 07.10.19). Kolonializm to narzucanie przez jedne narody drugim, określonych sposobów życia, zarówno w wymiarze gospodarczym, kulturowym, jak i religijnym. Odrzucamy ewangelizację stylu kolonialnego. Głoszenie Dobrej Nowiny Jezusa oznacza uznanie ziaren słowa obecnych już w kulturach. Ewangelizacja, którą dziś proponujemy Amazonii, jest inkulturowym orędziem, które generuje procesy międzykulturowości, procesy promujące życie Kościoła o tożsamości i amazońskiej twarzy.

b. Promowanie dialogu międzykulturowego w globalnym świecie

56. W zadaniu ewangelizacyjnym Kościoła, którego nie należy mylić z prozelityzmem, musimy uwzględnić jasne procesy inkulturacji naszych metod i planów misyjnych. W szczególności proponuje się ośrodkom badawczym i duszpasterskim Kościoła, aby w porozumieniu z rdzenną ludnością przestudiowały, uporządkowały i usystematyzowały tradycje amazońskich grup etnicznych, celem wzmocnienia pracy edukacyjnej opartej na tożsamości i kulturze ludów, pomocy w promocji i obronie ich praw, konserwacji i rozpowszechnianiu ich wartości na scenie kulturalnej Ameryki Łacińskiej.

57. Działania edukacyjne są dziś kwestionowane przez potrzebę inkulturacji. Wyzwaniem jest poszukiwanie metod i treści odpowiednich dla społeczności wobec których pragnie się realizować posługę nauczania. W tym celu ważna jest znajomość ich języków, ich przekonań i aspiracji, ich potrzeb i nadziei; a także wspólne opracowywanie programów edukacyjnych,

które zarówno w formie, jak i treści, odpowiadać będą tożsamości kulturową społeczności amazońskich, nalegając na formację z zakresu ekologii integralnej jako elementu łączącego.

c. Wyzwania z zakresu ochrony zdrowia, edukacji i komunikacji

58. Kościół uznaje za ważne zadanie promowanie profilaktycznej edukacji zdrowotnej i oferowanie opieki zdrowotnej w miejscach, w których pomoc państwa nie dociera. Konieczne jest sprzyjanie inicjatywom integracyjnym, które są korzystne dla zdrowia mieszkańców Amazonii. Ważna jest również promocja oraz dzielenie się wiedzą przodków w dziedzinie tradycyjnej medycyny ludowej typowej dla każdej kultury plemiennej.

59. Wśród zawiłości terytorium Amazonii zwracamy uwagę na słabość edukacji, szczególnie wśród rdzennej ludności indiańskiej. Chociaż edukacja jest prawem człowieka, jakość edukacji jest niska, a porzucanie szkoły jest bardzo częste, szczególnie u dziewcząt. Edukacja ewangelizuje, promuje transformację społeczną, wzmacniając ludzi w zdrowym znaczeniu krytycznym. „Dobra edukacja szkolna w dzieciństwie i w młodym wieku rzuca ziarna, które mogą wydać owoce w ciągu całego życia” (*LS 213*). Naszym zadaniem jest promowanie edukacji na rzecz solidarności, która wypływa ze świadomości wspólnego pochodzenia i wspólnej przyszłości dla wszystkich (por. *LS 202*). Od rządów należy wymagać wprowadzenia edukacji publicznej, międzykulturowej i dwujęzycznej.

60. Świat poddany coraz większej globalizacji i coraz bardziej złożony, rozwinął bezprecedensową sieć informacji. Jednak taki natychmiastowy przepływ informacji nie prowadzi do lepszej komunikacji lub współpracy między społecznościami. W Amazonii chcemy promować kulturę komunikacyjną, która sprzyja dialogowi, kulturze spotkania i trosce o „wspólny dom”. Motywowani ekologią integralną chcemy wzmocnić przestrzenie komunikacji już istniejące w regionie, aby w trybie pilnym promować kompleksowe nawrócenie ekologiczne. W tym celu konieczne jest, by przygotowywać osoby kompetentne w komunikacji odwołującej się do tradycyjnych wartości i kultury, zwłaszcza osoby wywodzące się ze społeczności autochtonicznych. Ważne jest, by rdzenna ludność była nie tylko uprzywilejowanymi rozmówcami w temacie ewangelizacji i promocji człowieka na danym terytorium, ale także pomagała nam szerzyć kulturę „dobrego życia” i troski o stworzenie.

61. Aby rozwinąć przekaz informacji w całej Amazonii i poprawić komunikację, Kościół chce stworzyć panamazońską sieć komunikacji eklezjalnej, w skład której wchodzić będą różne media wykorzystywane przez lokalne Kościoły i różne organizmy eklezjalne. Przekaz proponowany przez tę sieć może mieć pozytywny oddźwięk i pomóc w nawróceniu

ekologicznym Kościoła i planety. REPAM może współpracować w zakresie doradztwa i wspierania procesów szkoleniowych, monitorowania i wzmocnienia komunikacji w regionie panamazońskim.

Nowe drogi nawrócenia kulturowego

62. Proponujemy utworzenie sieci szkół edukacji dwujęzycznej dla Amazonii (podobnej do *Fey Alegría*), której program zawierać będzie treści odpowiadające potrzebom społeczności, szanując, dowartościowując i integrując wiedzę dotyczącą tożsamości kulturowej i naukę rdzennych języków.

63. Chcemy zagwarantować, wspierać i sprzyjać międzykulturowej dwujęzycznej edukacji, które już istnieje w eklezjalnych jurysdykcjach Amazonii, zachęcać katolickie uniwersytety do współpracy i utworzenia odpowiedniej sieci.

64. Będziemy szukać nowych form nauczania konwencjonalnego i niekonwencjonalnego, takich jak kształcenie na odległość, zgodnie z potrzebami miejsc, czasów i osób.

ROZDZIAŁ IV: NOWE DROGI NAWRÓCENIA EKOLOGICZNEGO

„Przyszedłem, aby owce miały życie i miały je w obfitości” (J 10,10)

65. Nasza planeta jest darem od Boga. Wiemy również, że żyjemy w obliczu bezprecedensowego kryzysu społeczno-środowiskowego. Potrzebujemy ekologicznego nawrócenia, aby móc odpowiednio zareagować. Jako Kościół Amazonii, w obliczu rosnącej agresji na nasz ekosystem, zagrożony zniknięciem, z ogromnymi konsekwencjami tego dla całej naszej planety, pragniemy wejść na drogę nawrócenia zainspirowani propozycją ekologii integralnej. Dostrzegamy rany spowodowane działalnością człowieka na naszym terytorium. Chcemy uczyć się od naszych braci i siostr należących do społeczności indiańskich i na drodze dialogu różnych form i dziedzin wiedzy, pragniemy zmierzyć się z zadaniem jakim jest poszukiwanie modelu sprawiedliwego i solidarnego rozwoju. Chcemy troszczyć się o nasz „wspólny dom” w Amazonii i zaproponować nowe drogi mające na celu troskę o niego.

W kierunku ekologii integralnej z perspektywy encykliki *Laudato si'*

a. Zagrożenia dla amazońskiego ekosystemu i jego ludów

66. Bóg dał nam ziemię jako dar i jako zadanie, abyśmy się o nią troszczyli i za nią odpowiadali; nie jesteśmy jej właścicielami. Ekologia integralna opiera się na fakcie, że „wszystko jest ze

sobą ściśle powiązane” (LS 16). Dlatego ekologia i sprawiedliwość społeczna są ze sobą nierozzerwalnie związane (por. LS 137). Wraz z ekologią integralną rodzi się nowy paradygmat sprawiedliwości, ponieważ „prawdziwe podejście ekologiczne zawsze staje się podejściem społecznym, które musi włączyć sprawiedliwość w dyskusje o środowisku, aby usłyszeć zarówno wołanie ziemi, jak i krzyk biednych” (LS 49). Ekologia integralna łączy zatem działania na rzecz troski o stworzenie ze sprawiedliwością wobec najbardziej zubożałych i pokrzywdzonych na ziemi, tych którzy są w historii objawionej preferencyjną opcją Boga.

67. Należy pilnie stawić czoła nieograniczonemu wykorzystaniu „wspólnego domu” i jego mieszkańców. Jedną z głównych przyczyn zniszczeń poczynionych w Amazonii jest rabunkowa polityka wydobywcza, która odpowiada logice chciwości, typowej dla dominującego paradygmatu technokratycznego (LS 101). W obliczu naglącej sytuacji planety i Amazonii ekologia integralna nie jest jedną z wielu dróg, którą Kościół może wybrać na przyszłość na tym terytorium. Jest to jedyny możliwy sposób, ponieważ nie ma innej realnej drogi ratowania tego regionu. Niszczeniu terytorium towarzyszy przelanie niewinnej krwi i działania kryminalne wobec obrońców Amazonii.

68. Kościół jest częścią międzynarodowej solidarności, która musi faworyzować i uznać centralną rolę ekosystemu amazońskiego dla równowagi klimatu planety; zachęca społeczność międzynarodową do zapewnienia nowych środków ekonomicznych w celu jej ochrony i promowania sprawiedliwego i zrównoważonego rozwoju, z protagonizmem i bezpośrednim udziałem społeczności lokalnych i ludności tubylczej na wszystkich etapach od przedstawienia planów do ich wdrożenia, wzmacniając także to wszystko co już zostało wypracowane na rzecz zasadniczego nawrócenia odnośnie zmian klimatu.

69. Skandalem jest, że uznaje się winnymi czynów kryminalnych przywódców, a nawet całe społeczności za to tylko, że domagają się respektowania własnych praw. We wszystkich krajach Amazonii uznawane są prawa człowieka, zwłaszcza prawa ludności tubylczej. W ostatnich latach region Amazonii przeszedł złożone transformacje, w których na prawa człowieka w społecznościach miały wpływ normy, polityka publiczna i działania koncernów koncentrujące się głównie na poszerzaniu granic wydobywczych zasobów naturalnych i rozwoju megaprojektów. infrastrukturalnych, co wywiera presję na rodzime terytoria rodowe Indian. Towarzyszy temu, zgodnie z tym samym raportem, poważna sytuacja bezkarności w regionie w związku z naruszeniami praw człowieka i utrudnieniami w dochodzeniu sprawiedliwości (por. Raport Ogólnoamerykańskiej Komisji Praw Człowieka [CIDH/OEA], *Sytuacja odnośnie*

naruszania praw człowieka ludności tubylczej i plemiennej Panamazonii, 29 września 2019 r., nr. 5 i 188).

70. Dla chrześcijan zainteresowanie i troska o promowanie i poszanowanie praw człowieka, zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, nie są opcjonalne. Istota ludzka jest stworzona na obraz i podobieństwo Boga Stwórcy, a jego godność jest nienaruszalna. Dlatego obrona i wspieranie walki o prawa człowieka to nie tylko obowiązek polityczny lub zadanie społeczne, ale przede wszystkim wymóg wiary. Być może nie będziemy w stanie natychmiast zmodyfikować dominującego modelu destrukcyjnego i ekstrakcyjnego, ale musimy zadać sobie pytania: W jakim miejscu jesteśmy? Po kogo stronie stoimy? Jakie perspektywy stanowią o naszych działaniach? W jaki sposób przekazujemy w naszych słowach wiary i życia wymiar polityczny i etyczny?

Z tego powodu:

- a) potępiamy i naszym obowiązkiem jest informować o przypadkach łamania praw człowieka i destrukcyjnego niszczenia ziemi;
- b) należy prowadzić i wspierać kampanie przeciwko projektom inwestycyjnym firm wydobywczych, które wywołują społeczno-ekologiczne szkody w Amazonii, poczynając od samych instytucji kościelnych, a także w sojuszu z innymi kościołami;
- c) wzywamy do radykalnych zmian w aktualnym wykorzystaniu źródeł energii i do poszukiwania form alternatywnych: „Cywilizacja wymaga energii, ale wykorzystanie energii nie powinno niszczyć cywilizacji!” (papież Franciszek, *Przemówienie do uczestników konferencji „Zmiany w sposobach pozyskania energii i opieka nad wspólnym domem”*, 9 czerwca 2018 r). Proponujemy opracowanie programów szkoleniowych na temat opieki nad „wspólnym domem”, które powinny być przeznaczone dla duszpasterzy i wiernych, jak również dostępne dla całej wspólnoty, „w celu ogólnego podniesienia poziomu świadomości społeczeństwa” (LS 214).

b. Wyzwanie jakim jest poszukiwanie nowych modeli sprawiedliwego, solidarnego i zrównoważonego rozwoju

71. Zauważamy, że interwencja człowieka [w środowisko] straciła swój „przyjazny” charakter, i nacechowana jest chciwością i drapieżnością, dążąc do eksploatacji rzeczywistości aż do całkowitego wyczerpania wszystkich dostępnych zasobów naturalnych. „Paradygmat technokratyczny dąży do objęcia swoim panowaniem także gospodarki i polityki” (LS 109). Aby przeciwdziałać temu, co poważnie szkodzi życiu, konieczne jest poszukiwanie

alternatywnych modeli ekonomicznych, bardziej zrównoważonych, przyjaznych naturze, o solidnej „podbudowie duchowej”. Dlatego wraz ze społecznościami Amazonii prosimy, aby państwa przestały uważać region ten za niewyczerpaną spiżarnię (por. Fr. PM). Chcielibyśmy, aby opracowano taką politykę inwestycyjną, która będzie warunkować każdą interwencję, spełnieniem wysokich standardów społecznych i środowiskowych oraz respektowaniem zasad dotyczących ochrony środowiska Amazonii. W tym celu konieczny jest zorganizowany udział ludów tubylczych i innych społeczności amazońskich oraz różnych instytucji naukowych, które proponują już aktualnie właściwe sposoby eksploatacji lasów deszczowych. Nowy paradygmat zrównoważonego rozwoju musi obejmować działania społeczne w połączeniu z wiedzą naukową i tradycyjną, aby wzmocnić pozycję społeczności tradycyjnych i indiańskich, głównie kobiet, i sprawić, by używane technologie służyły dobrobytowi i ochronie lasów.

72. Należy zatem przedyskutować rzeczywistą wartość, jaką ma wszelka działalność gospodarcza lub wydobywcza, to znaczy wartość jaką dana działalność przynosi i daje ziemi oraz społeczeństwu, biorąc pod uwagę bogactwo, które z nich czerpie i społeczno-ekologiczne konsekwencje. Wiele działań wydobywczych, takich jak górnictwo o charakterze przemysłowym, szczególnie wydobycie nielegalne, znacznie zmniejsza wartość życia społeczeństwa Amazonii. W efekcie gospodarka rabunkowa odbiera życie społeczeństwu i niszczy dobra wspólne ziemi, koncentrując potęgę ekonomiczną i polityczną w rękach niewielu. Co gorsza, wiele z tych niszczycielskich projektów jest realizowanych w imię postępu i jest wspieranych – lub dozwolonych – przez rządy lokalne, krajowe i zagraniczne.

73. Wraz z ludami Amazonii (por. *LS* 183) i ich wizją „dobrego życia” wzywamy do indywidualnego i wspólnotowego nawrócenia ekologicznego, które zabezpieczy integralną ekologię i model rozwoju, w których kryteria handlowe nie będą nadrzędnymi wobec troski o środowisko i prawa człowieka. Pragniemy wspierać kulturę pokoju i poszanowania – a nie przemocy i znęcania się – oraz gospodarkę skoncentrowaną na osobie i dbającą o przyrodę. Dlatego proponujemy wypracowanie alternatywnych sposobów integralnego rozwoju ekologicznego w oparciu o światopogląd społeczności lokalnych, zwłaszcza czerpiąc z mądrości ludów. Wspieramy projekty, wypracowane na podstawie badań naukowych, poprzez działania sektorów formalnych i nieformalnych, które proponują ekonomię solidarną, zrównoważoną, ekologiczną i stanowiącą obieg zamknięty, zarówno na poziomie lokalnym, jak i na arenie międzynarodowej. Obok tej działalności przydatne byłoby podtrzymywanie i promowanie działań spółdzielni zajmujących się bioprodukcją, zrównoważonych rezerw leśnych i zrównoważonej konsumpcji. Przyszłość Amazonii leży w rękach nas wszystkich, ale

zależy to głównie od natychmiastowego porzucenia obecnego modelu, który niszczy las, nie przynosi dobrobytu i zagraża temu ogromnemu naturalnemu skarbowi i jego strażnikom.

Kościół, który troszczy się o „wspólny dom” w Amazonii

a. Społeczno-środowiskowy wymiar ewangelizacji

74. Obowiązkiem nas wszystkich jest być strażnikami Bożego dzieła. Głównymi bohaterami w dziele troski, ochrony i obrony praw narodów i przyrody w tym regionie są jednak same społeczności amazońskie. Zadaniem tych społeczności jest być twórcami własnego przeznaczenia, własnej misji. Rolą Kościoła jest być ich sojusznikiem w tym dziele. Ludy Amazonii w sposób klarowny wyraziły swoje pragnienie, prosząc Kościół, aby im towarzyszył, kroczył z nimi, lecz aby nie narzucał im sposobu bycia i form rozwoju, które niewiele mają wspólnego z ich kulturą, tradycjami i duchowością. Sami wiedzą, jak dbać o Amazonię, jak ją kochać i chronić. Potrzebują jedynie tego, aby Kościół ich wspierał.

75. Zadaniem Kościoła jest wzmocnienie tej zdolności wsparcia i uczestnictwa. Należy zatem promować formację wzmacniającą jakość życia etycznego i duchowego osób w ramach procesu integralnego rozwoju. Kościół musi interesować się przede wszystkim wspólnotami dotkniętymi szkodami społeczno-środowiskowymi. Kontynuując tradycję Kościoła Ameryki Łacińskiej, a w nim takich postaci jak św. Józef de Anchieta, Bartłomiej de Las Casas, męczennicy z Paragwaju, zmarli w Rio Grande do Sul (Brazylia) Roque González, św. Alfons Rodríguez i św. Juan del Castillo własnym musimy uczynić obowiązek, że obrona rdzennych społeczności tego kontynentu nierozzerwalnie jest związana z wiarą w Jezusa Chrystusa i jego Dobrą Nowiną. Obecnie musimy formować duszpasterzy i osoby wyświęcone we wrażliwości społeczno-środowiskowej. Pragniemy Kościoła, który wypływa na głębokie wody i z odwagą zapuszcza się w głąb Amazonii, promując styl życia w harmonii z ziemią, a jednocześnie z „dobrym życiem” ludzi, którzy ją zamieszkują.

76. Kościół uznaje mądrość ludów Amazonii w zakresie różnorodności biologicznej: tradycyjną mądrość, która jest ciągle żywa i rozwija się. Zawłaszczenie tej wiedzy jest biopiractwem, formą przemocy wobec tych społeczności. Kościół musi wspierać działania mające na celu zachowanie i utrwalanie tej wiedzy, jej rozwój i praktykowanie przez ludność, szanując suwerenność krajów i ich prawa, które regulują dostęp do zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy z tym związanej. O ile to możliwe, należy wspierać społeczności w pozyskaniu korzyści płynących z wykorzystania tej wiedzy, innowacji i tradycyjnych praktyk dotyczących zrównoważonego rozwoju.

77. Pilnie potrzebne jest opracowanie polityki energetycznej, która radykalnie zmniejszy emisję dwutlenku węgla (CO²) i innych gazów mających wpływ na zmiany klimatu. Nowe czyste energie będą miały bezpośredni wpływ na zdrowie. Wszystkie przedsiębiorstwa muszą wprowadzić systemy monitorowania procesów wymiany, aby zagwarantować, że to wszystko, co nabywają, tworzą i sprzedają, wytwarzane było w sposób zrównoważony w wymiarze społecznym i środowiskowym. Ponadto „dostęp do wody pitnej i bezpiecznej jest istotnym, fundamentalnym i powszechnym prawem człowieka, ponieważ determinuje przeżycie osób i z tego względu jest warunkiem korzystania z innych praw człowieka” (LS 30). Prawo to zostało uznane przez Organizację Narodów Zjednoczonych (2010). Musimy współpracować, aby to podstawowe prawo dostępu do czystej wody było respektowane na terytorium.

78. Kościół opowiada się za obroną życia, ziemi i rdzennych kultur Amazonii. Dlatego też powinien towarzyszyć ludom amazońskim w zdobywaniu wiedzy, systematyzacji i rozpowszechnianiu danych i informacji na temat ich terytoriów i ich sytuacji prawnej. Pragniemy nadać priorytet projektom i wspierać realizację działań prowadzących do wyznaczenia granic terytoriów, zwłaszcza w ramach PIACI (Ameryka portugalskojęzyczna) lub PIAV (Ameryka hiszpańskojęzyczna). Zachęcamy poszczególne kraje do przestrzegania ich konstytucyjnych obowiązków w tym zakresie, w tym prawa dostępu do wody.

79. Nauka społeczna Kościoła, która od dawna zajmuje się zagadnieniami ekologicznymi, jest dziś wzbogacona o bardziej dogłębną wiedzę na temat relacji istniejących między ludami amazońskimi i ich terytoriami, czerpiąc w tym względzie także z bogactwa mądrości rdzennych społeczności. Na przykład, poznając sposoby poprzez które ludy tubylcze wchodzą w relacje i chronią swoje terytoria, można lepiej zrozumieć czym jest autentyczne nawrócenie dotyczące ekologii integralnej. W tym świetle pragniemy powołać do istnienia w Amazonii posługę stróża „wspólnego domu”, do którego obowiązków należeć będzie dbanie, razem ze społecznościami tubylczymi, o terytorium i wodę, a także posługę przyjmującego, którego zadaniem byłaby pomoc tym, którzy zostali wysiedleni z ich terytoriów w kierunku miasta.

b. Kościół ubogi, z biednymi i dla biednych. Kościół ubogich peryferii

80. Potwierdzamy nasze stanowcze zaangażowanie na rzecz obrony życia w jego integralności od poczęcia do naturalnej śmierci, jak również zaangażowanie na rzecz obrony ludzkiej godności. Kościół był i jest po stronie społeczności tubylczych chroniąc ich praw do spokojnego i godnego życia, do kultywowania własnych tradycji, zwyczajów i kultury, dbając o ochronę rzek i lasów, które są świętymi obszarami, źródłem życia i mądrości. Wspieramy wysiłki tak wielu ludzi, którzy dzielnie bronią życia we wszystkich jego formach i na

wszystkich etapach. Nasza posługa duszpasterska jest służbą wobec rdzennych społeczności, aby wszyscy mogli osiągnąć pełnię życia. Zobowiązuje nas to do głoszenia Jezusa Chrystusa i Dobrej Nowiny o Królestwie Bożym, aby powstrzymać to, co prowadzi do grzechu, struktury śmierci, przemocy i wszelkich form niesprawiedliwości, promując dialog międzykulturowy, międzyreligijny i ekumeniczny.

Nowe drogi promocji ekologii integralnej

a. Profetyczna interpelacja i przesłanie nadziei dla całego Kościoła i całego świata

81. Obrona życia Amazonii i jej społeczności wymaga głębokiego nawrócenia osobistego, społecznego i strukturalnego. Kościół jest także adresatem wezwania do oduczania się, uczenia się i ponownego uczenia się, aby przezwyciężyć wszelką pokusę prowadzącą do stosowania modeli kolonizacyjnych, które w przeszłości uczyniły tyle zła. Dlatego też tak ważnym jest, abyśmy zdawali sobie sprawę z siły neokolonializmu, który jest obecny w naszych codziennych decyzjach, w dominującym modelu rozwoju, który wyraża się między innymi: w aktualnym sposobie uprawy roli, czyli monokulturze, w używanych przez nas środkach transportu i w wyobrażeniu jakie mamy o dobrobycie, a który utożsamiamy z konsumpcją. Wszystkie te działania mają bezpośredni lub pośredni wpływ na Amazonię. Biorąc to wszystko pod uwagę i w perspektywie globalnej, wsłuchując się w głos kościołów siostrzanych, pragniemy żyć duchowością ekologii integralnej i promować troskę o stworzenie. Aby móc to osiągnąć, musimy być wspólnotą uczniów misjonarzy, jeszcze bardziej angażujących się społecznie.

82. Proponujemy, aby zdefiniować grzech ekologiczny jako działanie lub zaniedbanie przeciwko Bogu, przeciwko bliźniemu, przeciwko społecznościom i środowisku. Jest to grzech przeciwko przyszłym pokoleniom i przejawia się w działaniach i nawykach zanieczyszczania i niszczenia harmonii środowiska. Jest wykroczeniem przeciwko zasadom współzależności i zerwaniem łańcucha zależności i solidarności między stworzeniami (por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 340–344). Jest grzechem przeciwko cnocie sprawiedliwości. Proponujemy także powołanie do istnienia specjalnej posługi stróża „wspólnego domu”, do którego obowiązków należeć będzie promowanie ekologii integralnej na poziomie parafii i w każdej jurysdykcji eklesjalnej. Do zadań osób powołanych do tej posługi należałoby między innymi: troska o środowisko, ziemię i wodę, jak również propagowanie nauczania zawartego w encyklice *Laudato si'*. Należy przyjąć jako program duszpasterski, edukacyjny i nakreślający linię działania, we wszystkich poziomach i strukturach Kościoła, tekst encykliki *Laudato si'*, szczególnie rozdziałów V i VI.

83. Jako formę spłaty długu ekologicznego jakie kraje zaciągnęły w stosunku do Amazonii, proponujemy utworzenie globalnego funduszu na rzecz społeczności żyjących w Amazonii, promując ich integralny i samowystarczalny rozwój, a tym samym chroniąc je przed drapieżnym systemem gospodarczym firm krajowych i międzynarodowych, które pragną nadal czerpać zyski z obecnych na tym terenie zasobów naturalnych

84. Proponujemy przyjęcie odpowiedzialnych postaw, poprzez które okażemy szacunek względem ludności amazońskiej, ich tradycji i mądrości. Troska o ziemię powinna przejawiać się poprzez zmianę naszej kultury nadmiernej konsumpcji, ograniczenie produkcji odpadów stałych, propagując kulturę naprawy sprzętów, zamiast kupowania nowych, i recykling. Musimy zmniejszyć naszą zależność od paliw kopalnych i ograniczyć zużycie tworzyw sztucznych, zmienić nasze nawyki żywieniowe (nadmierne spożycie mięsa, ryb, skorupiaków) poprzez wprowadzenie bardziej zrównoważonego stylu życia. Proponujemy aktywnie zaangażować się w kampanie sadzenie drzew; szukajmy zrównoważonych alternatyw w zakresie rolnictwa, energii i sposobów przemieszczania się, które szanowałyby prawa natury i narodów. Promujmy edukację w zakresie ekologii integralnej na wszystkich poziomach, wdrażajmy nowe modele ekonomiczne i inicjatywy promujące zrównoważoną jakość życia.

b. Amazońskie obserwatorium społeczno-duszpasterskie

85. Należy stworzyć duszpasterskie obserwatorium społeczno-środowiskowe, wzmacniające działania na rzecz obrony życia. Do zadań tego organizmu należałoby dokonywanie badań dotyczących terytorium i konfliktów społeczno-środowiskowych występujących w każdym Kościele lokalnym i regionalnym, aby móc zająć pozycję, podejmować właściwe decyzje i bronić praw najbardziej narażonych. Obserwatorium działałoby we współpracy z Konferencją Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAM), Konfederacją Latinoamerykańską Życia Konsekwentnego (CLAR), ośrodkami Caritas, Siecią Kościelną Pan-Amazonii (REPAM), episkopatami narodowymi, kościołami lokalnymi, uniwersytetami katolickimi, Ogólnoamerykańską Komisją Praw Człowieka (CIDH), innymi podmiotami pozakościelnymi na kontynencie i przedstawicielami ludności tubylczej. Prosimy również o utworzenie w Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka biura ds. Amazonii, które będzie powiązane z tym Obserwatorium i innymi lokalnymi instytucjami Amazonii.

ROZDZIAŁ V: NOWE DROGI NAWRÓCENIA SYNODALNEGO

“Ja w nich, a Ty we Mnie! Oby się zespolili w jedno” (J 17,23)

86. Kościół, aby iść razem, potrzebuje nawrócenia synodalnego, synodalności Ludu Bożego prowadzonego przez Ducha w Amazonii. Mając na horyzoncie komunie i uczestnictwo poszukujemy nowych dróg eklezjalnych, które odnosić się będą przede wszystkim do ministerialności i sakramentalności Kościoła o amazońskiej twarzy. Osoby konsekrowane, świeccy, a wśród nich kobiety, są dawnymi i zawsze nowymi protagonistami, którzy wzywają nas do tego nawrócenia.

Synodalność misyjna Kościoła amazońskiego

a. Synodalność misyjna całego Ludu Bożego prowadzonego przez Ducha

87. „Synod” to starożytne słowo czczone przez Tradycję; wskazuje na drogę, którą członkowie Ludu Bożego przemierzają razem; przywołuje postać Pana Jezusa, który powiedział o sobie, że jest „drogą, prawdą i życiem” (J 14,6), a także odnosi się do chrześcijan, naśladowców Jezusa, którzy zostali nazwani „zwolennikami tej drogi” (Dz 9,2); być osobami synodalnym to znaczy wspólnie kroczyć „drogą Pana” (Dz 18,25). Synodalność jest sposobem bycia pierwotnego Kościoła (por. Dz 15) i musi być naszym sposobem. „Podobnie jak jedno jest ciało, choć składa się z wielu członków, a wszystkie członki ciała, mimo iż są liczne, stanowią jedno ciało, tak też jest i z Chrystusem” (1 Kor 12,12). Synodalność charakteryzuje także Kościół Soboru Watykańskiego II, rozumianego jako Lud Boży, gdzie wszyscy są równi i posiadają tę samą godność pełniąc jednocześnie różne posłannictwa, charyzmaty i posługi. „Ukazuje specyficzny sposób życia i działania (*modus vivendi et operandi*) Kościoła Ludu Bożego, który realizuje i wskazuje na konkretną formę komunii, kroczenia razem, jednoczenia się w zgromadzeniu i aktywnym uczestnictwie wszystkich jego członków w działaniu ewangelizacyjnym” (...), to znaczy we „współodpowiedzialności i uczestnictwie całego Ludu Bożego w życiu i misji Kościoła” (MKT, Synodalność ..., 6-7).

88. Kościół, aby iść razem, potrzebuje dzisiaj nawrócenia na doświadczenie synodalne. Koniecznym jest wzmocnienie kultury dialogu, nabycia umiejętności wzajemnego słuchania siebie, duchowego rozeznawania, konsensusu i komunii, aby znaleźć miejsca i sposoby wspólnego podejmowania decyzji i szukania odpowiedzi na wyzwania duszpasterskie. Zostanie wzmocniona w ten sposób współodpowiedzialność za życie Kościoła w duchu służby. Konieczne trzeba poszukiwać dróg, promować sposoby przeciwdziałania i podejmować działania celem przełamania klerykalizmu i arbitralnie narzucanych decyzji. Synodalność jest konstytutywnym wymiarem Kościoła. Nie można być Kościołem, przechodząc obojętnie i nie urzeczywistniając *sensus fidei* całego Ludu Bożego.

b. Duchowość komunii synodalnej prowadzonej przez Ducha

89. Kościół żyje dzięki jedności z Ciałem Chrystusa poprzez dar Ducha Świętego. Tak zwany „Sobór Apostolski w Jerozolimie” (por. Dz 15; Ga 2,1-10) jest wydarzeniem synodalnym, w którym Kościół apostołowski, w ważnym momencie swojej drogi, odkrywa swoje powołanie w obecności Zmartwychwstałego Pana w perspektywie misji. Wydarzenie to jest paradygmatem wszystkich synodów Kościoła i synodalnego powołania. Podjęta przez apostołów decyzja w obecności całej wspólnoty jerozolimskiej była dziełem Ducha Świętego, który kieruje drogą Kościoła i jest gwarantem wierności Ewangelii Jezusa: „Postanowiliśmy, Duch Święty i my” (Dz 15,28). Cała wspólnota przyjęła decyzję i uczyniła ją swoją własną (Dz 15,22); następnie także wspólnota Antiochii uczyniła to samo (Dz 15, 30-31). Bycie autentycznie „synodalnym” oznacza kroczyć w jedności pod wpływem działania Ducha ożywiciela.

90. Kościół w Amazonii wezwany jest do postępowania na drodze rozeznawania, które jest centrum wszystkich procesów i wydarzeń synodalnych. Chodzi o wyznaczenie, poprzez teologiczną interpretację znaków czasu, pod przewodnictwem Ducha Świętego i przebycia, jako Kościół, drogi w służbie kierując się Bożym zamysłem. Wspólnotowe rozeznawanie pozwala odkryć wezwanie, które Bóg kieruje w każdej konkretnej sytuacji historycznej. Zgromadzenie to jest czasem łaski, aby wsłuchać się w siebie nawzajem, prowadzić szczerzy dialog i dokonać wspólnotowego rozeznania dla dobra całego Ludu Bożego zamieszkującego region Amazonki, a następnie, na etapie wcielania w życie decyzji, nadal pozwalać kierować się Duchowi Świętemu w małych wspólnotach, parafiach, diecezjach, wikariatach, „prałaturach” i w całym regionie.

c. W kierunku synodalnego stylu życia i pracy w regionie Amazonii

91. Z ewangeliczną odwagą pragniemy przygotować nowe drogi dla życia Kościoła i jego posługi dla ekologii integralnej w Amazonii. Synodalność wyznacza styl życia komunii i uczestnictwa w kościołach lokalnych, który charakteryzuje się poszanowaniem godności i równości wszystkich ochrzczonych, wzajemnego dopełniania się charyzmatów i posług, radością gromadzenia się we wspólnocie, aby razem rozeznawać głos Ducha. Obecny synod jest okazją, aby zastanowić się w jaki sposób zreorganizować struktury kościołów lokalnych każdego regionu i naród i postępować na drodze nawrócenia synodalnego, wyznaczając wspólne kierunki ewangelizacji. Logika Wcielenia uczy nas, że Bóg w Chrystusie łączy się z osobami ludzkimi żyjącymi w „kulturach narodów” (AG 9) i że Kościół, Lud Boży, zakorzeniony pośród narodów, posiada piękno wielobarwnego oblicza, ponieważ wzrasta w

wielości i różnorodności kultur (EG 116). Realizuje się to w życiu i misji kościołów lokalnych, z których każdy zakorzeniony jest w „wielkim terytorium społeczno-kulturowym” (AG 22).

92. Kościół o amazońskim obliczu potrzebuje, aby jego wspólnoty przesiąknięte były duchem synodalnym, wzmocnione poprzez struktury organizacyjne zgodne z tą dynamiką, jako autentyczne organizmy „komunii”. Formy realizacji synodalności są zróżnicowane i powinny być zdecentralizowane na różnych poziomach (diecezjalnym, regionalnym, narodowym, powszechnym), odnosząc się z szacunkiem i z uwagą wobec zjawisk lokalnych, bez osłabiania więzi z innymi kościołami siostrzanymi i Kościołem powszechnym. Formy organizacyjne realizacji synodalności mogą być różnorodne, tworząc synchronię pomiędzy komunią i uczestnictwem, współodpowiedzialnością i ministerialnością wszystkich, zwracając szczególną uwagę na rzeczywisty udział świeckich w procesie rozeznawania i podejmowaniu decyzji, promując uczestnictwo kobiet.

Nowe drogi dla ministerialności eklezjalnej

a. Kościół ministerialny i nowe posługi

93. Odnowa Soboru Watykańskiego II umiejscawia świeckich wewnątrz Ludu Bożego, wewnątrz Kościoła, który cały jest ministerialny, gdyż to sakrament chrztu jest fundamentem dla tożsamości i misji każdego chrześcijanina. „Pod nazwą świeckich rozumie się ... wiernych chrześcijan, którzy jako wcieleni przez chrzest w Chrystusa, ustanowieni jako Lud Boży i uczynieni na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego urzędu Chrystusowego, ze swej strony sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie” LG 31). Z tego potrójnego odniesienia: do Chrystusa, do Kościoła i do świata, wynika powołanie i misja świeckich. Kościół w Amazonii, mając na uwadze urzeczywistnianie społeczeństwa sprawiedliwego i solidarnego, troszczącego się o „wspólny dom”, uprzywilejowanymi aktorami tego procesu pragnie uczynić wiernych świeckich. Ich zaangażowanie było i jest fundamentalne, zarówno w koordynowaniu wspólnotami eklezjalnymi i w sprawowaniu posług, jak również w proroczym zaangażowaniu w świat, gdzie nikt nie byłby odrzucony lub wyobcowany i któremu męczennicy dają świadectwo, stając się dla nas wyzwaniem.

94. Jako wyraz współodpowiedzialności wszystkich osób ochrzczonych w Kościele i praktykowaniu *sensus fidei* całego Ludu Bożego, zrodziły się wspólnoty i rady duszpasterskie na wszystkich płaszczyznach życia eklezjalnego, jak również grupy koordynujące różnorodne formy zaangażowania duszpasterskiego i pełnionych przez świeckich posług. Uznajemy

potrzebę wzmocnienia i poszerzenia przestrzeni uczestnictwa świeckich, zarówno w procesach konsultacyjnych jak również w procesie decyzyjnym, w życiu i misji Kościoła.

95. Chociaż realizacji misji w świecie jest zadaniem każdego ochrzczonego, to jednak Sobór Watykański II zwrócił uwagę na misję świeckich: „Oczekiwanie nowej ziemi nie powinno bowiem osłabiać, lecz ma raczej pobudzać zapobiegliwość, aby uprawiać tę ziemię” (GS 39). Kościół w Amazonii powinien bezzwłocznie podjąć działania na rzecz promocji i powinien zacząć udzielać posług mężczyznom i kobietom w sposób zrównoważony. Żywotność tkanki Kościoła, także w Amazonii, gwarantują małe, misyjne, wspólnoty eklezjalne, które kultywują wiarę, słuchają Słowa i wspólnie celebrują tam, gdzie tętni życie ludu. Jest to Kościół ochrzczonych mężczyzn i kobiet, który należy umacniać, promując posługi, a przede wszystkim, wzmacniając świadomość godności bycia ochrzczonym.

96. Ponadto biskup może powierzyć na określony czas, pod nieobecność kapłanów, sprawowanie opieki duszpasterskiej we wspólnotach osobie nieposiadającej święceń kapłańskich, będącej jednak członkiem wspólnoty. Celem uniknięcia stronniczości i faworytyzmów pełnienie funkcji będzie miało charakter rotacyjny. Biskup może wprowadzić w pełnienie tej posługi w obecności przedstawicieli wspólnoty poprzez akt rytualny i oficjalny, tak aby osoba odpowiedzialna za wspólnotę, była rozpoznawalną na szczeblu cywilnym i lokalnym. Kapłan pozostanie jednak tym, który posiada władzę i to on pełni funkcję proboszcza; na nim spoczywa także odpowiedzialność za wspólnotę.

b. Życie konsekrowane

97. Ewangeliczny tekst – „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie, abym ubogim niósł Dobrą Nowinę” (Łk 4,18) - wyraża treść ożywiającą posługę misyjną życia konsekrowanego w Amazonii, powołanego, aby głosić Dobrą Nowinę z bliska towarzysząc ludom tubylczych, najsłabszym i najbardziej oddalonym, na drodze dialogu i przepowiadania, które wprowadzi w głębokości życia duchowego. Życie konsekrowane realizowane we wspólnotach złożonych z przedstawicieli różnych kongregacji i różnych instytutów może być odpowiedzią na sytuacje miejsc, gdzie nikt nie chce być i wyzwania środowisk, z którymi nikt nie chce przebywać, ucząc się i szanując kulturę i języki ludności indiańskiej, aby do serc ludów.

98. Misja, przyczyniając się do budowania i umacniania Kościoła, wzmacnia i odnawia życie konsekrowane i silniej wzywa osoby konsekrowane, aby z nowym entuzjazmem powrócili do tego, co najczystsze w nich z pierwotnego ideału. W ten sposób świadectwo ich życia będzie

proroczym znakiem i źródłem nowych powołań zakonnych. Proponujemy zintensyfikować działania na rzecz życia konsekrowanego o amazońskiej tożsamości, wzmacniając lokalne powołania. Wspieramy działania mające na celu większe zintegrowanie osób konsekrowanych z ludnością tubylczą, z najuboższymi i odrzuconymi, jak również życie wędrowne osób konsekrowanych. Procesy formacyjne muszą obejmować zagadnienia z zakresu interkulturacji, inkulturacji i dialogu duchowości ze światem wierzeń ludów Amazonii.

c. Obecność i czas kobiet

99. Kościół w Amazonii pragnie „poszerzyć przestrzenie dla bardziej znaczącej obecności kobiecej w Kościele” (EG 103). „Nie redukujemy zaangażowania kobiet w Kościele, ale promujemy ich aktywny udział we wspólnocie kościelnej. Jeśli Kościół traci kobiety w całkowitym i rzeczywistym wymiarze, Kościół jest narażony na bezpłodność” (papież Franciszek, *Spotkanie z Episkopatem Brazylii*, Rio de Janeiro, 27 lipca 2013 r.).

100. Magisterium Kościoła od czasu Soboru Watykańskiego II uwydatniło wiodącą rolę, jaką zajmują w nim kobiety: „Nadchodzi czas, nadszedł czas, aby powołanie kobiety w zrealizowało się w całej swej pełni; czas, w którym kobieta wywierać będzie wpływ na świat, pełnić rolę, mieć władzę jaka do tej była dla niej nieosiągalna. Dlatego właśnie teraz, kiedy ludzkość zmienia się w sposób tak radykalny, to kobiety przepełnione duchem Ewangelii mogą sprawić, aby ludzkość nie zginęła” (Paweł VI, Przesłanie do kobiet na zakończenie Soboru Watykańskiego II, 8 grudnia 1965).

101. Mądrość rdzennych ludów głosi, że Matka Ziemia ma kobiecą twarz. W świecie indiańskim i zachodnim funkcje jakie pełni kobieta są wielorakie: to one formują dzieci, przekazują wiarę i Ewangelię, ich obecność jest świadectwem i działaniem na rzecz promocji ludzkiej. Dlatego też należy dążyć do tego, aby głos kobiet był słyszany, należy konsultować się z nimi i mają one brać udział w podejmowaniu decyzji, a tym samym swoją wrażliwością wywierać wpływ na synodalność Kościoła. Cenimy rolę kobiet i uznajemy ich fundamentalny wkład w kształtowaniu i zapewnieniu ciągłości kulturom, wkład jaki wywierają na duchowość, życie wspólnot i rodzin. Koniecznym jest, aby jeszcze silniej objęły zadania przewodzenia w strukturach Kościoła i żeby zostały w nich uznane i promowane poprzez wzmacnianie ich uczestnictwa w radach duszpasterskich parafii i diecezji, a także w zakresie sprawowania władzy.

102. Biorąc pod uwagę rzeczywistość cierpienia jakiego doświadczają kobiety, które często są ofiarami przemocy fizycznej, moralnej i religijnej, w tym kobietobójstwa, Kościół stoi na straży

ich praw i uznaje je za bohaterki i strażników stworzenia oraz „wspólnego domu”. Uznajemy posługi ministerialne, jakie Jezus zarezerwował dla kobiet. Konieczne jest promowanie formacji kobiet w zakresie studiów z teologii biblijnej, teologii systematycznej, prawa kanonicznego, doceniając ich obecność w organizmach kościelnych i w sprawowaniu funkcji kierowniczych w środowisku kościelnym i poza nim. Chcemy zacieśnić więzi rodzinne, zwłaszcza z kobietami-migrantkami. Gwarantujemy im pełnienie funkcji kierowniczych i zapewniamy możliwość stałego doksztalcania się. Prosimy o rewizję *motu proprio* św. Pawła VI, *Ministeria quaedam*, tak aby również odpowiednio przygotowane i uformowane kobiety mogły być dopuszczone do posług lektoratu i akolitu, a także innych, jakie mogłyby być wypracowane. W nowych kontekstach ewangelizacyjnych i duszpasterskich Amazonii, gdzie większość wspólnot katolickich kierowana jest przez kobiety, prosimy o ustanowienie zinstytucjonalizowanej posługi „przywódczyni wspólnoty” i uznanie jej w strukturze posług zmieniających się wymogów ewangelizacji i troski o wspólnotę.

103. W licznych konsultacjach przeprowadzonych we wspólnotach regionu uznano i podkreślono fundamentalną rolę kobiet, zakonnych i świeckich, w Kościele Amazonii i w poszczególnych wspólnotach tego Kościoła, wskazując na różnorodność pełnionych przez nie posług. W dużej liczbie konsultacji przedstawiono prośbę o stały diakonat dla kobiet. Z tego też powodu temat ten był obecny także w czasie synodu. Już w 2016 r. papież Franciszek powołał komisję studyjną do spraw diakonatu kobiet, która jako gremium, wypracowało częściowo wnioski dotyczące funkcji diakonis w pierwszych wiekach Kościoła i konsekwencji diakonatu kobiet dzisiaj. Dlatego też, chcielibyśmy podzielić się z komisją naszymi doświadczeniami i refleksjami, i oczekujemy rezultatów pracy.

d. Diakonaty stałe

104. Ze względu na rolę jaką stali diakoni pełnią we wspólnocie, dla Kościoła Amazonii pilnym zadaniem jest promocja, formacja i wspieranie osób pełniących tę posługę. Jest to szczególnie ważne ze względu na posługę eklezjalną jakiej potrzebuje wiele wspólnot, zwłaszcza ludów tubylczych. Specyficzne potrzeby duszpasterskie amazońskich wspólnot chrześcijańskich pomagają nam w pełniejszym zrozumieniu diakonatu jako posługi, która istnieje już od początku Kościoła, i została przywrócona jako autonomiczny i stały stopień przez Sobór Watykański II (por. LG 29, AG 16, OE 17). Obecnie diakonat musi promować także ekologię integralną, rozwój ludzki, społeczny wymiar duszpasterstwa, służbę względem tych, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji i ubóstwie, upodabniając się do Chrystusa Sługi, stając się Kościołem miłosiernym, samarytańskim, solidarnym i diakonalnym.

105. Prezbiterzy powinni pamiętać, że diakon służy wspólnocie będąc zależnym od biskupa i jest przez niego delegowanym. Dlatego też obowiązkiem prezbiterów jest wspierać stałych diakonów i działać z nimi w jedności. Należy pamiętać o obowiązku utrzymania stałych diakonów. Dotyczy to także promocji powołań do diakonatu stałego i kryteriów dopuszczenia do święceń. Kandydaci muszą kierować się pragnieniem poświęcenia się służbie i oddaniem się specyficznej misji diakona w Kościele i w dzisiejszym świecie. Program formacji musi obejmować studia akademickie i praktykę duszpasterską, i być realizowany pod okiem grupy formacyjnej i wspólnoty parafialnej. Program ten musi zawierać treści odpowiadające konkretnej rzeczywistości lokalnej i musi być do niej zaadaptowany. Zaleca się, aby żona i dzieci uczestniczyły w procesie formacyjnym.

106. Program studiów (*curriculum*) w formacji do diakonatu stałego, oprócz przedmiotów obowiązkowych, musi obejmować także tematy pomagające nawiązać dialog ekumeniczny, międzyreligijny i międzykulturowy, jak również tematy z zakresu historii Kościoła w Amazonii, zagadnienia dotyczące afektywności i seksualności, kosmologii ludów tubylczych, ekologii integralnej i inne kwestie właściwe posłudze diakonatu. Grupy formatorów składać się będą z osób wyświęconych oraz kompetentnych świeckich, którzy kierować się będą programem formacyjnym do diakonatu stałego zatwierdzonym w danym kraju. Pragniemy, wraz z proboszczami, braćmi i siostrami zakonnymi, zachęcać, wspierać i towarzyszyć osobiście na drodze rozeznawania powołania i formacji przyszłych stałych diakonów wywodzących się ze społeczności nadrzecznych i tubylczych. Należy także pamiętać, aby proces formacji był kontynuowany pod kierunkiem biskupa w ramach formacji ciągłej. Proces ten powinien obejmować zagadnienia z zakresu duchowości, teologii, kwestii duszpasterskich, najnowszych dokumentów kościelnych itp.

e. Formacja zinkulturyzowana

107. „Dam wam pasterzy według mego serca” (Jer 3,15). Obietnica ta, będąc Bożą, jest obowiązującą w każdym czasie i we wszystkich kontekstach, a to znaczy, że także w Amazonii. Formacja kapłańska, której celem jest ukształtowanie prezbitera na wzór Chrystusa, musi być wspólnotową szkołą braterstwa, doświadczenia, duchowości, duszpasterstwa i doktryny, przeżywanego w kontakcie z rzeczywistością ludu, w harmonii z lokalną kulturą i religijnością, blisko ludzi biednych. Musimy koniecznie przygotować dobrych pasterzy, którzy żyją Dobrą Nowiną Królestwa, znają prawa kanoniczne, potrafią współczuć, jak tylko jest to możliwe podobni są do Jezusa, który pragnął jedynie wypełnić wolę Ojca, karmić się Eucharystią i Pismem Świętym. Znaczy to, że formacja ta powinna być przede wszystkim biblijna, a której

celem jest asymilacja postawy Jezusa, według tego, jak został On przedstawiony w Ewangelii: szuka ludzi, umie słuchać, uzdrawia, pociesza, pełen cierpliwości, nie wywierając nacisku, lecz manifestujący czułość serca swego Ojca.

108. Aby zagwarantować przyszłym prezbiterom Kościoła w Amazonii formację o amazońskiej twarzy, zakorzenioną i dostosowaną do rzeczywistości, skontekstualizowaną i będącą w stanie zmierzyć się z aktualnymi wyzwaniami duszpasterskimi i misyjnymi, proponujemy, aby program formacji został dostosowany do wyzwań kościołów lokalnych i rzeczywistość Amazonii. Program formacji akademickiej powinien obejmować treści dotyczące ekologii integralnej, ekoteologii, teologii stworzenia, teologii indiańskiej, duchowości ekologicznej, historii Kościoła w Amazonii, antropologii kulturowej Amazonii, itd. Ośrodki formacji przygotowujące do życia kapłańskiego i zakonnego powinny być zlokalizowane w rzeczywistości Amazonii, aby sprzyjało to stałemu kontaktowi młodego kandydata do święceń i życia konsekrowanego z rzeczywistością Amazonii, z której się wywodzi, przygotowując go do przyszłej misji i gwarantując w ten sposób proces formacji, który nie odbiega od kontekstu życiowego osób i ich kultury. Będzie to także okazja dla młodych spoza Amazonii, aby część ich formacji odbyła się właśnie w tych ośrodkach, promując w ten sposób powołania misyjne.

f. Eucharystia, źródło i szczyt komunii synodalnej

109. Według Soboru Watykańskiego II, uczestnictwo w Eucharystii jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego; jest symbolem jedności Ciała Mistycznego; jest centrum i zwieńczeniem całego życia wspólnoty chrześcijańskiej. Eucharystia zawiera w sobie pełnię duchowego dobra Kościoła; jest źródłem i szczytem wszelkiej ewangelizacji. Powtórzmy zdanie św. Jana Pawła II: „Kościół żyje Eucharystią” (*Ecclesia de Eucharistia*, 1). Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego *Redemptoris sacramentum* (2004) kładzie nacisk na prawo jakie przysługuje wiernym, aby mogli uczestniczyć w Eucharystii sprawowanej zgodnie z księgami i normami liturgicznymi. Kuriozalnie jednak brzmi mówienie o prawie do celebrowania Eucharystii zgodnie z normami, nie wspominając jednocześnie o bardziej fundamentalnym prawie jakie powinno przysługiwać wszystkim wiernym, a którym jest prawo dostępu do Eucharystii: „W Eucharystii już zrealizowana jest pełnia. Stanowi ona centrum życia wszechświata, centrum wypełnione miłością i niewyczerpanym życiem. Cały wszechświat złączony z Synem Wcielonym, obecnym w Eucharystii, oddaje chwałę Bogu. W istocie sama Eucharystia jest aktem kosmicznej miłości” (LS 236).

110. Wspólnota ma prawo do celebracji, które wynika z natury Eucharystii i jej miejsca w ekonomii zbawienia. Życie sakramentalne to złączenie różnych aspektów życia ludzkiego z Tajemnicą Paschalną, która nas umacnia. Dlatego też żywe wspólnoty autentycznie błagają o umożliwienie im uczestnictwa w celebracji Eucharystii. Jest ona niewątpliwie punktem docelowym (szczytem i pełnią) wspólnoty; ale jednocześnie stanowi dla niej punkt wyjścia: spotkania, pojednania, uczenia się i katechezy, tworzenia wspólnoty.

111. Wiele wspólnot eklezjalnych na terytorium Amazonii ma ogromne trudności z dostępem do Eucharystii. Czasami mijają nie tylko miesiące, ale nawet wiele lat, zanim kapłan na nowo powróci do wspólnoty, aby celebrować Eucharystię, sprawować sakrament pojednania lub namaścić chorych danej wspólnoty. Wysoko cenimy wartość celibatu jako daru od Boga (*Sacerdotalis Caelibatus*, 1) dzięki któremu uczeń-misjonarz, wyświęcony na prezbitera może całkowicie poświęcić się na służbę Świętemu Ludowi Bożemu. Potęguje on miłość pasterską i dlatego też modlimy się, aby było wiele powołań do życia w kapłaństwie bezżennym. Wiemy, że dyscyplina ta, „nie wynika z samej natury kapłaństwa.... to jednak z wielu względów odpowiada kapłaństwu” (PO 16). W encyklice na temat celibatu kapłańskiego św. Paweł VI utrzymał jego wymóg i przedstawił racje teologiczne, duchowe i duszpasterskie, które za nim przemawiają. W 1992 r., św. Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji na temat formacji kapłańskiej na nowo potwierdził tę tradycję obowiązującą w Kościele łacińskim (PDV 29). Biorąc pod uwagę, że uzasadniona różnorodność nie narusza wspólnoty i jedności Kościoła, ale raczej manifestuje ją i jej służy (LG 13; OE 6), co wyraża się w wielości istniejących rytów i praktyk dyscyplinarnych, proponujemy, aby kompetentne władze opracowały kryteria i przepisy, w ramach *Lumen Gentium* 26, umożliwiające wyświęcanie na kapłanów odpowiednich mężczyzn, cieszących się dobrą opinią we wspólnocie, posiadających stały i owocny diakonat, którzy przeszli odpowiednią formację przygotowującą do prezbiteratu, żyjących w prawnie ukonstytuowanej i stałej rodzinie, tak aby mogli zagwarantować życie wspólnoty chrześcijańskiej poprzez głoszenie Słowa i celebrację Sakramentów w najbardziej oddalonych regionach Amazonii. Odnośnie tego aspektu, niektórzy [z ojców synodalnych] opowiadali się za uniwersalnym podejściem do tej kwestii.

Nowe drogi synodalności eklezjalnej

a. Regionalne struktury synodalne w Kościele amazońskim

112. Większość diecezji, prałatur i wikariatów Amazonii rozciąga się na ogromnych terytoriach, gdzie jest niewielu duchownych i brakuje środków finansowych, przez co istnieją poważne trudności z utrzymaniem misji. „Amazonia kosztuje” i ma to poważny wpływ na

ewangelizację. W kontekście tym koniecznym jest ponowne przemyślenie sposobu funkcjonowania lokalnych kościołów oraz pogłębiona refleksja nad strukturami komunii na szczeblu prowincji, regionu, kraju, a także na poziomie całej Amazonii. Koniecznym jest wypracowanie przestrzeni synodalnych i stworzenie więzi pomocy solidarnej. Konieczne jest przekroczenie granic jakie narzucone zostały przez geografę i przerzucenie mostów, które łączą. Dokument z Aparecida zalecał już, aby poszczególne kościoły lokalne łączyły się razem tworząc wspólnoty między diecezjalne, zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie regionu, zacieśniając w ten sposób współpracę pomiędzy Kościołami siostrzanymi (por. DAp 182). Z myślą o stworzeniu Kościoła żywego, solidarnego i samarytańskiego proponujemy: zmniejszyć powierzchnię geograficzną diecezji, wikariatów i „prałatur”; stworzyć fundusz na rzecz Amazonii, z którego środki przeznaczone byłby na cele ewangelizacyjne; rozbudzać świadomość i zachęcać międzynarodowe, katolickiej, organizacje charytatywne, aby wspierały nie tylko projekty socjalne, ale także ewangelizacyjne.

113. W 2015 r., z okazji 50. rocznicy ustanowienia przez św. Pawła VI Synodu Biskupów, papież Franciszek zaprosił do odnowienia komunii synodalnej na różnych poziomach życia Kościoła: lokalnym, regionalnym i powszechnym. Kościół wypracowuje nowe rozumienie synodalności na szczeblu regionalnym. Opierając się na tradycji, Międzynarodowa Komisja Teologiczna, stwierdza: „Wymiar regionalny urzeczywistniania synodalności realizowany jest poprzez wspólnotę poszczególnych Kościołów partykularnych tego samego regionu: prowincji – tak, jak to miało miejsce w pierwszych wiekach Kościoła – lub też kraju, kontynentu lub jego części” (Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Synodalność w życiu i misji Kościoła, 2018, n. 85). Realizacja synodalności na tym poziomie wzmacnia więzi duchowe i instytucjonalne, sprzyja wymianie darów i pomaga wypracowywać wspólne kryteria duszpasterskie. W diecezjach znajdujących się w granicach krajów, należy zintensyfikować wspólne działania o charakterze społecznym, aby stawić czoła wspólnym problemom przekraczającym wymiar lokalny, jak na przykład wykorzystywanie osób i degradacja środowiska, przemyt narkotyków, korupcja, handel ludźmi, itd. Z problemem migracji muszą zmierzyć się w sposób skoordynowany Kościoły przygraniczne.

b. Uniwersytety i nowe struktury synodalne Amazonii

114. Proponujemy utworzenie Katolickiego Uniwersytetu Amazońskiego, którego celem byłoby prowadzenie badań interdyscyplinarnych (w tym prowadzenie prac badawczych w terenie) w zakresie inkulturacji i dialogu międzykulturowego; teologia zinkulturyzowana powinna stanowić program wspólnej formacji świeckich przygotowujących się do przyjęcia

posług jak i duchownych, i powinna być oparta przede wszystkim na Piśmie Świętym. Prowadzone badania, edukacja i rozwój powinny obejmować także zagadnienia dotyczące środowiska (wiedzę teoretyczną należy rozszerzyć o mądrość ludów zamieszkujących Amazonię) i studia etniczne (opis różnych języków itp.). Formacja profesorów, sposób nauczania i przygotowanie pomocy dydaktycznych musi odzwierciedlać zwyczaje i tradycje rdzennej ludności, poprzez wypracowywanie zinkulturyzowanych materiałów dydaktycznych i prowadzenie zajęć poszerzających wiedzę w różnych krajach i regionach. Prosimy katolickie uniwersytety Ameryki Łacińskiej o pomoc w utworzeniu Amazońskiego Uniwersytetu Katolickiego i towarzyszenie jego rozwojowi.

c. Kościelny posynodalny organ regionalny dla regionu Amazonii

115. Proponujemy stworzenie organu zależnego od episkopatów, który promować będzie synodalność pomiędzy Kościołami regionu i pomoże wypracować specyficzny charakter Kościoła tego regionu, wypracowując nowe ścieżki dla misji ewangelizacyjnej, zajmując się tym wszystkim, co dotyczy ekologii integralnej i wzmacniając w ten sposób specyfikę Kościoła Amazonii. Byłoby to stała i reprezentatywna organizacja zależna od episkopatów, promująca synodalność w regionie Amazonii, w ramach CELAM-u, posiadająca nieskomplikowaną strukturą i złączoną z REPAM-em. Organ ten mógłby przeanalizować z perspektywy Ameryki Łacińskiej i Karaibów, a także wcielić w życie wiele propozycji jakie zrodziły się na tym synodzie. Byłby to organ mogący koordynować wiele inicjatyw kościelnych i społeczno-środowiskowych na poziomie kontynentalnym i międzynarodowym.

d. Ryt dla ludów tubylczych

116. Sobór Watykański II stworzył przestrzeń dla pluralizmu liturgicznego „uwzględniając uprawnione różnice oraz dostosowanie do rozmaitych grup, regionów i narodów” (SC 38). Liturgia musi uwzględniać kulturę, aby rzeczywiście mogła być źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego (por. SC 10) i aby była związana z cierpieniami i radościami ludu. Musimy zatem udzielić prawdziwie katolickiej odpowiedzi na prośbę społeczności amazońskich i dokonać takiej adaptacji liturgii, która uwzględni sposób postrzegania świata, tradycję, symbole i pierwotną obrzędowość wyrażającą wymiar transcendentny, wspólnotowy i ekologiczny.

117. W Kościele katolickim istnieją 23 różne ryty, które są jednoznacznym znakiem tradycji, która od pierwszych wieków próbowała inkulturować treść wiary i celebracji wyrażając poprzez język symboli w sposób możliwie najpełniejszy ogrom Tajemnicy. Wszystkie te tradycje biorą swój początek w tym, co jest misją Kościoła: „Kościół tego samego obszaru

geograficznego i kulturowego zaczęły celebrować misterium Chrystusa, stosując szczególne formy wyrazu, typowe dla danej kultury: w tradycji »depozytu wiary«, w symbolice liturgicznej, w organizowaniu wspólnoty braterskiej, w teologicznym rozumieniu misterii i w różnych formach świętości” (KKK 1202, por. także KKK 1200-1206).

118. Koniecznym jest, aby Kościół w swojej nieustrudzonej pracy ewangelizacyjnej, czynił wszystko, aby proces inkulturacji wiary wyrażał się w najbardziej spójny sposób, to znaczy, aby można było celebrować i przeżywać wiarę we własnych językach ludów Amazonii. Bezwzględnie należy powołać komisję mającą za cel przygotowanie tłumaczeń i redakcję tekstów biblijnych i liturgicznych na języki używane w poszczególnych regionach. Komisje te powinny posiadać wystarczające środki i ich zadaniem będzie, aby zachowując materię sakramentów, dostosować ich formę, nie tracąc z oczu tego, co istotne. Dlatego też ważnym jest, aby ożywić i propagować muzykę i śpiew oraz to wszystko, co jest częścią liturgii i ją ożywia.

119. Zadaniem nowo utworzonego organu Kościoła w Amazonii będzie powołanie kompetentnej komisji, której celem będzie przestudiowanie i skonsultowanie możliwości opracowania rytu amazońskiego, odzwierciedlającego obyczaje i tradycje dawnych ludów, i wyrażającego liturgiczne, teologiczne, dyscyplinarne i duchowe dziedzictwo Amazonii, biorąc pod uwagę to, co *Lumen Gentium* mówi odnośnie do Kościołów wschodnich (por. LG 23). Ryt ten dołączyłby się istniejących już rytów w Kościele, ubogacając dzieło ewangelizacji, zdolność wyrażania wiary we własnej kulturze oraz przyczyniłby się do lepszego zrozumienia decentralizacji i kolegialności, które to zasady wyrażają katolickość Kościoła. Należałoby się także zastanowić i zaproponować w jaki sposób ubogacić ryt Kościoła o formy, którymi ludy te wyrażają troskę o swoje terytorium i wchodzą w relację z wodami.

ZAKOŃCZENIE

120. Kończymy zawierając się opiece Maryi, Matki Amazonii, czczonej pod różnymi tytułami w całym regionie. Przez jej wstawiennictwo prosimy, aby synod ten stał się konkretnym wyrazem synodalności, aby pełnia życia, które Jezus przyniósł światu (por. J 10, 10), dotarła do wszystkich, a zwłaszcza do ubogich, i wspierała w trosce o „wspólny dom”. Niech Maryja, Matka Amazonii, towarzyszy naszej drodze. Świętemu Józefowi, wiernemu stróżowi Maryi i jej syna Jezusa, ofiarowujemy naszą eklezjalną obecność w Amazonii, w Kościele o amazońskim obliczu i wychodzącym na zewnątrz.

[tłum. Kasper Mariusz Kaproń OFM, Czesława Zawojska-Gontar]

WYKAZ SKRÓTÓW

- AG Dekret Soboru Watykańskiego II *Ad Gentes* o Misyjnej Działalności Kościoła, 1965.
- AL Posynodalna *adhortacja* apostolska *Amoris Laetitia* Ojca Świętego Franciszka o rodzinie (19.03.2016)
- CTI Międzynarodowa Komisja Teologiczna
- DAp. Dokument Końcowy V Ogólnej Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAM), Aparecida 2007.
- DP Dokument Końcowy III Ogólnej Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAM), Puebla 1979.
- DSD Dokument Końcowy IV Ogólnej Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAM), Santo Domingo 1992.
- DV Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum* Soboru Watykańskiego II, 1965.
- EG Posynodalna *adhortacja* apostolska *Evangelii Gaudium* Ojca Świętego Franciszka o Głoszeniu Ewangelii we Współczesnym Świecie (24.11.2013)
- EN *Adhortacja* apostolska Ojca Świętego Pawła VI *Evangelii nuntiandi* o ewangelizacji w świecie współczesnym (8.12.1975)
- Fr.PM Przemówienie Ojca Świętego Franciszka w czasie spotkania z spotkanie z Ludami Amazonii - Puerto Maldonado (19.01.2018)
- LG Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium* Soboru Watykańskiego II, 1964.
- LS Encyklika *Laudato si'* Ojca Świętego Franciszka poświęcona trosce o wspólny dom (24.05.2015)
- PDV Posynodalna *Adhortacja* Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II *Pastores Dabo Vobis* dotycząca formacji kapłańskiej w Kościele katolickim (25.03.1992)
- PO Dekret Soboru Watykańskiego II *Presbyterorum ordinis* o posłudze i życiu kapłanów, 1965.
- RM Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II *Redemptoris Missio* o stałej aktualności posłania misyjnego (7.12.1990)
- SC Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* Soboru Watykańskiego II, 1963.